

Małgorzata Kaczorowska

Szkocka Partia Narodowa – studium partii regionalnej

SŁOWA KLUCZOWE:

Szkocja, system partyjny, partia polityczna, partia regionalna, Szkocka Partia Narodowa

Celem niniejszego opracowania jest analiza jednego z nacjonalistycznych ugrupowań politycznych w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – Szkockiej Partii Narodowej. Szkocka Partia Narodowa zasługuje na uwagę tym bardziej, że w 2007 roku przejęła władzę w Szkocji. Wzrost poparcia dla niej w latach 70. XX w. przyczynił się do rozpoczęcia zdecydowanych kroków w celu wprowadzenia w państwie brytyjskim reformy dewolucyjnej, czyli szczególnego rodzaju decentralizacji władzy, typowego tylko dla Wielkiej Brytanii¹. Zagadnienie funkcjonowania ugrupowań regionalnych wydaje się interesujące ze względu na specyfikę i ewolucję ustroju politycznego, sytuację narodowościową oraz przyszłość Zjednoczonego Królestwa w XXI w., w jednoczącej się Europie. W dużym stopniu to właśnie skomplikowana sytuacja etniczna

¹ Termin „dewolucja” jest polskim odpowiednikiem angielskiego terminu *devolution*, który oznacza szczególnego rodzaju decentralizację władzy polegającą na przekazaniu podporządkowanemu organowi pochodzącemu z wyborów przeprowadzanych według kryteriów geograficznych funkcji wykonywanych dotychczas przez ministrów i Parlament Zjednoczonego Królestwa. Zob. V. Bogdanor, *Devolution in the United Kingdom*, Oxford 1999, s. 2–3. W wyniku reformy dewolucyjnej wprowadzono wybierane w wyborach powszechnych regionalne zgromadzenia przedstawicielskie w Szkocji, Walii i Irlandii Północnej. Dwa akty prawne – *Scotland Act* z 1998 roku i *Government of Wales Act* z 1998 roku (zastąpiony w 2006 r. przez *Government of Wales Act 2006*) – regulujące odpowiednio kompetencje Parlamentu Szkockiego i kompetencje Zgromadzenia Walijskiego zostały opatrzone sankcją monarszą 19 listopada 1998 r.

Królestwa wpłynęła na kształt zmian, które dokonały się w tym kraju w ostatnim dziesięcioleciu XX w. Na szczególną uwagę zasługują przypadek Szkockiej Partii Narodowej, obecnej już od siedemdziesięciu pięciu lat na brytyjskiej scenie politycznej.

Narodziny Szkockiej Partii Narodowej

Szkocki ruch narodowy rozwijał się powoli od czasu zawarcia traktatu unii w 1707 r. W drugiej połowie XIX w. nacjonalizm regionalny stawał się coraz bardziej popularny wśród Szkotów. W dziewiętnastowiecznej rywalizacji między Partią Liberalną a Partią Konserwatywną większe poparcie wśród Szkotów uzyskiwali liberałowie. Już w 1888 r. została powołana do życia Szkocka Partia Pracy. W latach 80. XIX w. wybuchła dyskusja, czy Szkocji, podobnie jak Irlandii, nie przyznać szerszego samorządu (*home rule*), a nawet prawa rozstrzygania w niektórych kwestiach we własnym zakresie. Zdecydowanie ożywił się ruch narodowy i separatystyczny. W wyniku tej dyskusji w 1885 r. przy rządzie brytyjskim powołano urząd sekretarza stanu ds. Szkocji, który w 1926 r. został podniesiony do rangi ministerstwa, z sekretarzem stanu na czele. W 1939 r. główną siedzibę sekretarza przeniesiono z Londynu do Edynburga i zezwolono mu rozstrzygać tam głównie w sprawach oświaty, rolnictwa i ochrony zdrowia.

Na początku XX w. większość szkockich działaczy narodowych uświadomiła sobie, że nie można już spodziewać się konkretnych działań na rzecz przyznania samodzielności Szkocji ze strony partii „brytyjskich”. Doprowadziło to do tego, że w latach 20. i 30. szkocki ruch narodowy przybrał formę zdecydowanie bardziej zorganizowaną. Zaczęły powstawać nacjonalistyczne ugrupowania polityczne, skupiające zwolenników przyznania Szkocji praw do samorządzenia, a nawet autonomii. Na szkockiej scenie politycznej 11 marca 1928 r. powołano do życia Narodową Partię Szkocji (*National Party of Scotland* – NPS) o lewicowym nastawieniu społecznym² i silniejszym, niż w poprzednich ruchach politycznych na tym terenie, programem narodowym, zawierającym hasła przyznania Szkocji autonomii, a nawet całkowitego oderwania się jej od Zjednoczonego Królestwa³. Cztery lata później powstała bardziej umiarkowana Szkocka Partia Samorządowa (*Scottish Self-Government Party*). Pierwszą

² W odróżnieniu od walijskiej partii narodowej – Plaid Cymru.

³ Należy pamiętać, że w 1920 r. Irlandia w drodze traktatu uniezależniła się od Zjednoczonego Królestwa. Powstanie NPS było również reakcją na te wydarzenia.

z partii – w 1929 r. liczącą pięć tysięcy członów – zdominowali byli działacze Niezależnej Partii Pracy (*Independent Labour Party*). Druga składała się głównie z byłych szkockich aktywistów brytyjskiej Partii Liberalnej (*Liberal Party*). Nie miała ona jednak dużego znaczenia na scenie politycznej. W wyborach 1933 r. otrzymała jedynie 6 tys. głosów.

W 1934 r. Narodowa Partia Szkocji oraz Szkocka Partia Samorządowa połączyły się i w Szkocji pojawiło się nowe ugrupowanie polityczne – Szkocka Partia Narodowa (*Scottish National Party* – SNP). SNP z założenia była i do dziś jest typową partią komunitarną⁴. W jej programie politycznym znalazły się postulaty ochrony języka i kultury szkockiej oraz podjęcie zdecydowanych kroków w celu rozszerzenia samodzielności ekonomicznej kraju, natomiast w sferze politycznej wprowadzenia autonomii. Początkowo podstawą jej organizacji nie była struktura okręgów wyborczych, lecz powstające samorodnie grupy sympatyków⁵. Na siłę SNP miały ogromny wpływ przede wszystkim: stan gospodarki szkockiej (aktualny oraz potencjalny), oceniany w odniesieniu do pozostałych części Królestwa, oraz zaufanie społeczne, udzielane temu ugrupowaniu. Z tym wiązała się presja, jaką SNP mogła wywierać na rząd w Londynie⁶.

Jednakże nieustające napięcie między skrzydłem radykalnie narodowym, stawiającym sobie za cel autonomię a nawet niezależność Szkocji i skrzydłem umiarkowanym doprowadziło w 1942 r. do pierwszego poważnego rozłamu w szeregach partii. Moment był znamienny: podobnie jak w innych krajach, wojna przyczyniła się do ożywienia tendencji nacjonalistycznych. Ich obiektywną przesłankę stanowiła uzasadniona sytuacją wojenną centralizacja władzy wykonawczej i środków budżetowych oraz często „dyktatorskie” decyzje sekretarza stanu ds. Szkocji. Mieszkańcy Szkocji ujrzeni w jaskrawym świetle, że dotychczasowy system ustrojowy nie daje im gwarancji samorządowych ani możliwości większego wpływu na sprawy gospodarcze. Istotnym czynnikiem duchowym dla nacjonalizmu szkockiego było ówczesne, choć powolne to jednak, odradzanie się poezji i powieściopisarstwa – literatury niezbyt wysokiego lotu, ale

⁴ R. Herbut, *Partia komunitarna*, [w:] A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Encyklopedia politologii, tom 3, Partie i systemy partyjne*, Kraków 1999, s. 137–138.

⁵ Zob. J. Brand, *The National Movement in Scotland*, London 1978, s. 265–292; J.G. Kellas, *Scottish and Welsh Nationalist Parties since 1945*, [w:] A. Seldon (ed.), *UK Political Parties since 1945*, Hertfordshire 1990, s. 132.

⁶ J.G. Kellas, *The Scottish Political System*, Cambridge 1989, s. 142 oraz J. Brand, *The National...*, s. 265; Szerzej zob. też J. Brand, I. McLean, W. Miller, *The Birth and Death of a Three Party System: Scotland in the Seventies*, „British Journal of Political Science” 1983, 4 (13), s. 463–488.

liczących się jako protest przeciw coraz pełniejszej asymilacji kulturowej; również Kościół Szkocki przyjął bardziej nacjonalistyczne stanowisko niż przed wojną.

Na tym tle w 1947 r. powstały wcześniej Konwent Szkocki (*Scottish Convention*), czyli zgromadzenie rozmaitych organizacji i stronnictw społeczno-politycznych, zwołał Szkockie Zgromadzenie Narodowe, które zażądało od władz w Londynie przyznania mu autonomii ustawodawczej. Kiedy jednak Whitehall odmówił w 1949 r. nawet przedyskutowania tego postulatu, podjęto masową akcję zbierania podpisów pod manifestem *Przymierze Szkockie* (*Scottish Covenant*), które zobowiązywało sygnatariuszy do uczynienia wszystkiego, co w ich mocy, by Szkocja otrzymała parlament z odpowiednią władzą ustawodawczą, w ramach Zjednoczonego Królestwa⁷. *Przymierze* podpisało ponad dwa miliony osób, choć w źródłach angielskich, znalazły się informacje, że liczba ta obejmuje dzieci i martwe dusze, co miało zdeprecjonować wynik. Kilka lat później inne wydarzenie skupiło uwagę Szkotów. Mieszkańcy północy Królestwa poczuli się boleśnie dotknięci, kiedy wielowiekowy głąz koronacyjny, historyczny symbol państwowości szkockiej, został usunięty z opactwa Westminsterkiego. Pod naciskiem oburzonej opinii publicznej przywieziono głąz z powrotem na miejsce. Rozpoczęto wówczas kampanię, która miała zmusić królową do usunięcia z jej tytułatury Królestwa Szkocji, a szkocki odpowiednik Lorda Kanclerza wydał orzeczenie odmawiające Koronie praw do nieruchomości położonych na terenie Szkocji⁸.

Poparcie dla samodzielności szkockiej rosło. Pierwsze badania dotyczące społecznego poparcia dla wprowadzenia w Szkocji autonomii przeprowadzono już w latach 40. XX w. Sondaż, zrealizowany w 1947 r. przez Instytut Gallupa pokazał, że aż 76% Szkotów wypowiedziało się za poparciem dla idei wprowadzenia szerszego samorządu w tej części Wielkiej Brytanii. Jedynie 13% było zdecydowanie przeciw, zaś 11% respondentów nie miało na ten temat zdania.

Poparcie udzielane SNP ewoluowało przez lata, a wraz z nim nasilał się lub słabł nacjonalizm szkocki. Pierwszą falę nacjonalizmu można było zaobserwować już na początku lat 30. Druga fala poparcia dla szkockich

⁷ W *Przymierzu Szkockim* napisano: „Żądamy powołania parlamentu dla Szkocji w ramach struktur Zjednoczonego Królestwa [...]. Bez możliwości samo-zarządzania naród nie może w pełni realizować w pełni duchowej, kulturalnej i ekonomicznej sfery jego życia”. Cyt. [za:] J.G. Kellas, *The Scottish...*, s. 131; J. Brand, *The National...*, s. 245.

⁸ Jak się uznaje, Elżbieta II naraziła się Szkotom już przy wstąpieniu na tron, ponieważ podczas ceremonii obejmowania władzy monarszej w edynburskiej katedrze St. Gilles nie wystąpiła w stroju koronacyjnym.

nacjonalistów wystąpiła już po II wojnie światowej. W 1945 r., w wyborach uzupełniających (*by-elections*) wygrał Robert McIntyre, ówczesny lider SNP, dzięki czemu uzyskał mandat w okręgu Motherwell⁹. Było to pierwsze ważne zwycięstwo młodej partii politycznej, choć sukcesu tego nie należy wiązać ze wzrostem poparcia dla SNP. Przyczynę zwycięstwa kandydata szkockich nacjonalistów należałoby przypisywać raczej rozejmowi międzypartyjnemu z lat wojny oraz temu, że konserwatyści w tych wyborach nie wystawili swojego kandydata¹⁰.

W późnych latach 40. popularność nacjonalistów wzrosła nieco na fali protestów wobec ograniczeń ekonomicznych nałożonych na Szkocję przez ówczesnego laburzystowskiego Kanclerza Skarbu sir Stafforda Crippsa. Od 1950 r. szkocki ruch narodowy wydawał się gasnąć. Szkocka Partia Narodowa otrzymywała w wyborach zaledwie 0,4%–0,8% głosów (w 1945 r. otrzymała 1,1%). Ucichła też, lecz nie na długo, dyskusja na temat szkockiego *home rule*. Przyczyną było ożywienie ekonomiczne i jego korzystny wpływ na szkocką gospodarkę. Ale pod koniec dekady sytuacja gospodarcza Zjednoczonego Królestwa zaczęła się pogarszać, co szczególnie dotknęło 5-milionową ludność Szkocji. W latach 1959–1967 w brytyjskim przemyśle stoczniowym i węglowym, w kolejnictwie oraz przy budowie maszyn okrętowych i urządzeń portowych liczba miejsc pracy zmniejszyła się o sto tysięcy. Bezrobocie utrzymywało się na wysokim poziomie – 90 tysięcy, a w połowie lat 60. emigracja zarobkowa wzrosła do 45 tysięcy osób rocznie. Trudności te wywołały reakcję zarówno grup zawodowych, partii politycznych, jak i nacjonalistów. Kiedy dyrekcja stoczni w Upper Clyde zapowiedziała redukcję zatrudnienia o 30 tys. pracowników, robotnicy przejęli kierownictwo, co spowodowało cofnięcie decyzji. Niedługo potem odbyły się dwa wielkie strajki górnicze i kilkanaście pomniejszych – lokalnych.

Późne lata 50. XX w. to początek kolejnego okresu wzrostu popularności szkockiego nacjonalizmu. Szkockie bezrobocie utrzymywało się w tym czasie na wyższym poziomie niż w Anglii, a osób emigrujących z tego regionu było coraz więcej. Płace wzrastały wolniej niż w innych częściach Królestwa. Miasta szkockie ubożały w porównaniu z ośrodkami miejskimi w Anglii. Owo porównanie sytuacji w Szkocji i Anglii miało swój skutek i bardzo wyraźny oddźwięk w wyborach z 1959 r. Wbrew brytyjskiemu trendowi większość Szkotów zagłosowała wówczas na Partię Pracy.

⁹ Tamże, s. 154.

¹⁰ J. Brand, *The National...*, s. 242.

W drugiej połowie lat 60. XX w. SNP zwiększyła swoje szeregi do stu tysięcy członków i odniosła duży sukces w wyborach lokalnych (40% miejsc w radach samorządowych). Lata 1966–1979 należą do najlepszych w historii tej partii¹¹. Punkt kulminacyjny stanowiły wybory uzupełniające w 1967 r., w których drugi w historii i pierwszy od 1945 r. mandat uzyskała kandydatka SNP – Winnie Ewing. Wygrana ta była dużym zaskoczeniem. W. Ewing wygrała w okręgu Hamilton, w którym dotychczas tradycyjnie w grywała Partia Pracy, gdzie otrzymała aż 46% głosów¹².

Zwycięstwem szkockich nacjonalistów zakończyły się również wybory parlamentarne w 1970 roku¹³. Choć Winnie Ewing nie utrzymała mandatu, to w tych właśnie wyborach SNP po raz pierwszy uzyskała miejsce w brytyjskim parlamencie, otrzymując 11,4% głosów w skali kraju. Wybory w październiku 1974 r. przyniosły nacjonalistom najlepszy z dotychczasowych rezultatów – aż 30,4% głosów i aż 11 miejsc w Izbie Gmin (na 72 mandaty w Szkocji)¹⁴. SNP przystąpiła do wyborów ze swoim nowym manifestem wyborczym pt. *Przyszłość Szkocji (Scotlands Future)*. Domagała się powołania szkockiego parlamentu mającego pełną kontrolę nad wszystkimi sprawami dotyczącymi Szkocji, oraz walki z malejącymi wynagrodzeniami. Obiecywała walkę z inflacją, bezrobociem i kryzysem ekonomicznym w Szkocji. Przyznawała, że może podjąć współpracę z rządem w Londynie, ale tylko na rzecz poprawy stanu gospodarki regionu. Obiecywała, że „jeśli otrzyma mandat, nie spocznie w działaniach na rzecz dalszego usamodzielnienia się regionu”¹⁵. SNP stała się wówczas drugą co do wielkości partią polityczną w Szkocji, a 42 kandydatów SNP otrzymało więcej niż 12,5% głosów w swoim okręgu. W latach 1974–1978 SNP osiągała wciąż wysokie wyniki (25–35%) także w wyborach lokalnych. Dla zneutralizowania wpływów SNP rządzący wówczas laburzyści zdecydowali się na przeprowadzenie w 1979 r. w Szkocji referendum w sprawie autonomii. Już w 1978 r. można było zauważyć spadek poparcia dla SNP.

¹¹ Większość materiałów na ten temat ma jednak charakter polemiczny, a analizy i przewidywania co do przyszłości SNP nie zawsze znajdowały swoje potwierdzenie w przyszłości.

¹² Zob. J.G. Kellas, *The Scottish...*, s. 133.

¹³ Politykiem tym był Donald Stewart z okręgu Western Isles. C. Bromley, *Devolution and electoral politics*, [w:] D. Hough, Ch. Jeffery (ed.), *Devolution and Electoral Politics*, Manchester 2006, s. 193.

¹⁴ *The Times, Guide to the House of Commons October 1974*, London 1974, s. 24 oraz 282–288; tam również komentarz korespondenta „The Times”, George’a Clarka pt. „Electors give their second 1974 verdict”, s. 25–29 oraz analiza kampanii i wyników wyborów Richarda Rose’a pt. „The Voting Surveyed”, s. 30–32.

¹⁵ Zob. *Scotland Future, SNP Manifesto*, Edinburgh 1974, pkt. a i b.

W wyborach powszechnych z 1979 r. poparcie dla niej osiągnęło jedynie 17,3% głosów (2 mandaty)¹⁶. Analitycy polityczni podkreślają, że wyborcy dostrzegli, iż największą szansę przeprowadzenia zmian w Szkocji miał w tym czasie rząd Partii Pracy¹⁷.

Szczególnie znamienny był skok poparcia w końcu lat 60. i na początku 70. XX w. Uczucia narodowe zyskały nowy, potężny bodziec. Stało się nim m.in. odkrycie złóż ropy naftowej na Morzu Północnym przy wschodnim wybrzeżu Szkocji. W związku z tym wzrosło również niezadowolenie z pozycji Szkocji w Zjednoczonym Królestwie. SNP zażądała przyznania Szkocji wyłącznej władzy nad złożami znajdującymi się na szkockich wodach. „To szkocka ropa” (*It's Scotland's Oil*) – brzmiało najnowsze i bardzo popularne hasło SNP.

Jednak jeśli przyrzeć się dokładniej wynikom SNP, wzrost poparcia dla tej partii zaczyna się długo przed rokiem 1971, kiedy rozpoczęło się właściwe wydobywanie ropy ze szkockich złóż z Morza Północnego. Świadczy to o tym, że wbrew powszechnie rozpowszechnionemu pogładowi nie tylko odkrycie złóż u wybrzeży Szkocji przyczyniło się do wzrostu nastrojów narodowych w tej części Królestwa. Wzrost można zaobserwować już wcześniej. Po słabym wyniku wyborczym w roku 1950, SNP stabilnie rosła w siłę i z wyborów na wybory nadrabiała straty. Już w 1966 r. otrzymała 129 112 głosów, co stanowiło ponad dwa razy więcej głosów niż w 1964 r. i ponad cztery razy więcej niż w 1945 r. Przyczyną wzrostu poparcia dla SNP było zatem nie tylko rozbudzenie nadziei związanych z odkryciem i wydobywaniem złóż ropy naftowej, które wzmocniły notowania nacjonalistów.

Tłumaczenie wzrostu notowań SNP wysokim w Szkocji poparciem udzielanym programowi wprowadzenia szerszego samorządu, dewolucji, a nawet uniezależnienia się Szkocji, które proponowała w swoim programie partia, nie jest do końca słuszne. Należy pamiętać, że jeszcze przed rokiem 1950 przyznanie Szkocji autonomii popierało ok. 75% społeczeństwa. Poziom ten utrzymywał się na stabilnym poziomie przez kolejne lata¹⁸. Okazało się, że powszechnie popierany projekt dewolucji nie był w latach

¹⁶ *The Times, Guide to the House of Commons October 1979*, Londyn 1979, s. 245–248, 255–257 oraz program wyborczy Szkockiej Partii Narodowej, s. 321.

¹⁷ Zob. Analiza ówczesnego dyrektora Brytyjskiego Ośrodka Studiów Wyborczych Ivora Crowe'a pt. *The Voting Surveyed*, [w:] *The Times, Guide to the House of Commons October 1979*, Times Books, Londyn 1979, s. 249–254.

¹⁸ Jak wskazują sondaże ORC przeprowadzone dla gazety „Scotsman” 26 października 1976 r., poparcie dla wprowadzenia w Szkocji parlamentu z prawem do stanowienia prawa wynosiło 73%, dane za: J. Brand, *The National...*, s. 300.

60. ani 70. uważany za zadanie priorytetowe. Sondaż z 1976 r. wskazywał jednoznacznie, iż wśród priorytetów, którymi powinien wówczas najszybciej zająć się rząd, aż 57% badanych wskazało wzrost cen, na drugim miejscu znalazło się bezrobocie (37% badanych). Dopiero na odległym miejscu znalazły się sprawy dewolucji i ewentualnej niepodległości dla Szkocji (7% badanych)¹⁹. Wydaje się zatem, iż wzrost poparcia dla SNP w drugiej połowie lat 60. XX w. spowodowany był zmianą świadomości politycznej Szkotów w tamtym czasie. Wyborcy w tej części Królestwa zaczęli postrzegać siebie jako Szkotów, którzy mają określone polityczne interesy. Partia, która potrafiła przedstawić odpowiednią ofertę skierowaną do Szkotów, a nie tylko do jakiejś grupy społecznej, czy ogólnie do mieszkańców Wysp Brytyjskich, mogła liczyć na poparcie z ich strony. Nie oznacza to, że Szkoci udzielający poparcia takiemu ugrupowaniu zgadzali się w pełni z jego programem politycznym w szczegółach. Najczęściej nie byli ich świadomi. Wzrost świadomości tożsamości narodowej oraz identyfikacji politycznej, w porównaniu do lat poprzednich charakteryzujących się brakiem świadomości politycznej u Szkotów, stał się przyczyną sukcesu Szkockiej Partii Narodowej w pierwszej połowie lat 70. Dlatego też utrzymujące się wysokie poparcie dla reformy dewolucyjnej w Szkocji oraz odkrycie złóż ropy naftowej u wybrzeży Szkocji były jedynie warunkami sprzyjającymi dla rozwoju poparcia SNP, a nie jedynym kluczem do jego wyjaśnienia.

Niewątpliwie czynnikiem wpływającym na wzrost niepodległościowych nastrojów w Szkocji było także przystąpienie Zjednoczonego Królestwa do Wspólnot Europejskich (WE) w 1973 r. W związku z tym w Edynburgu pojawiły się obawy, że wraz z członkostwem Zjednoczonego Królestwa we Wspólnotach marginalizacja Szkocji pogłębi się. Jednocześnie rozważany był scenariusz niepodległości Szkocji, która jako członek WE miałaby dostęp do rynku brytyjskiego zgodnie z przepisami prawa WE o swobodnym przepływie towarów. Tym samym niemożliwe byłoby powtórzenie gróźb, które pojawiły się przed zawarciem Traktatu o unii w 1707 r. dotyczących zamknięcia brytyjskiego rynku dla produktów szkockich.

U schyłku lat 60. XX w. poparcie dla SNP zaczęło gwałtownie rosnąć. Poruszony tym wzrostem popularności SNP laburzystowski rząd Herolda Wilsona w 1969 r. stworzył komisję rządową do spraw konsultacji ewentualnego projektu autonomii dla Szkocji (*Royal Commission on the Consultation*)²⁰. Początkowo na czele komisji stanął Geoffrey Crowther, a po

¹⁹ Tamże, s. 300–301.

²⁰ V. Bogdanor, *Devolution in the United Kingdom*, Oxford 1999, s. 171.

jego śmierci w 1972 r. przewodnictwo objął sędzia Lord Kilbrandon, z pochodzenia Szkot. Głównym celem komisji była weryfikacja funkcji centralnej władzy ustawodawczej i wykonawczej, dotyczących poszczególnych części, terytoriów, regionów i grup etnicznych Zjednoczonego Królestwa oraz analiza konieczności dokonania zmian w tych funkcjach. Główną przesłanką powołania komisji było określenie zasadności przekazania pewnych kompetencji rządu i parlamentu na niższy poziom, nowym organom w różnych krajach i regionach Królestwa.

Tabela 1. Wyniki SNP w wyborach do Izby Gmin

Rok	Liczba głosów dla SNP	Wynik SNP w Szkocji (%)	Liczba mandatów
1929	–	0,1	0 z 71
1931	–	1,0	0 z 71
1935	–	1,1	0 z 71
1945	30 595	1,2	0 z 71
1950	9 708	0,4	0 z 71
1951	7 299	0,3	0 z 71
1955	12 112	0,5	0 z 71
1959	21 738	0,5	0 z 71
1964	64 044	2,4	0 z 71
1966	129 112	5,0	0 z 71
1970	306 796	11,4	1 z 71
1974 (luty)	632 032	21,9	7 z 71
1974 (październik)	836 628	30,4	11 z 71
1979	–	17,3	2 z 71
1983	–	11,8	2 z 72
1987	–	14,0	3 z 72
1992	–	21,5	3 z 72
1997	–	22,1	6 z 72
2001	–	20,1	5 z 72
2005	–	17,7	6 z 59

Źródło: Opracowanie własne.

W październiku 1973 r. – po czterech latach pracy – Komisja Kilbrandona zaprezentowała swój obszerny raport (*Report of the Royal Commission on the Constitution 1969–1973*, tzw. raport Kilbrandona). Komisja rekomendowała w nim wprowadzenie dewolucji w Szkocji i Walii, a w związku z tym utworzenie dla Szkocji wybieralnego w wyborach powszechnych

zgromadzenia²¹. Komisja nie była jednak w swoich wnioskach jednorodna. Wśród jej członków poza przeciwnikami i umiarkowanymi zwolennikami dewolucji, istniała grupa, która twierdziła, że poczucie dezaprobaty i niezadowolenie z funkcjonowania urzędów centralnych występuje we wszystkich częściach Wielkiej Brytanii, choć nie wszędzie jest ono tak silne i artykułowane jak w Szkocji, ponieważ nie wszędzie istnieją partie narodowościowe. Zwolennicy wprowadzenia zmian w relacjach Londynu z Edynburgiem (choć przeciwni usamodzielnieniu Szkocji), argumentowali swoje stanowisko silnym statusem narodowym i poczuciem odrębnej tożsamości regionalnej. Raport został przedyskutowany w Izbie Gmin, ale ani laburzyści, ani konserwatyści nie włączyli postulatu dewolucji do swoich programów wyborczych w 1974 roku²². W przyszłości Raport Kilbrandona stanie się punktem odniesienia do wnoszonych przez laburzystów propozycji dewolucyjnych dla Szkocji.

Następnym ważnym etapem na drodze do wzrostu poparcia dla SNP, jak i w drodze do dewolucji w Szkocji, były wybory parlamentarne w lutym 1974 r. Wygrali je laburzyści, którzy z 301 mandatami na 635 w Izbie Gmin, mieli większość. Niewiele mniej uzyskali konserwatyści – 297 mandatów, liberałowie jedynie – 14, unioniści ulsterscy – 11, SNP – aż 7, a Plaid Cymru – 2. Powstał rząd mniejszościowy Haralda Wilsona, który do istnienia pilnie potrzebował poparcia ze strony nacjonalistów z SNP i Plaid Cymru oraz sprzyjających w swoim programie dewolucji Szkocji liberałów. Dlatego też w mowie tronowej wspomniano o raporcie Kilbrandona i przedstawiono plan rozpoczęcia prac nad dewolucją. W 1976 r. przygotowano projekt ustawy o dewolucji w Szkocji i Walii (*The Scotland and Wales Bill*), ale w lutym 1977 r. projekt został odrzucony²³. Rok później przygotowano kolejne dwa projekty ustaw o dewolucji, tym razem osobno dla Szkocji i dla Walii²⁴. O losie tych inicjatyw zadecydowała poprawka posła G. Cunninghama. Zawierała ona warunek, że dewolucję należy poprzeć w referendum co najmniej większością 40% uprawnionych do głosowania (odpowiednio w Szkocji i w Walii). Obie ustawy uzyskały

²¹ C. Munro, *Studies in Constitutional Law*, London 1987, s. 21–34.

²² V. Bogdanor, *Devolution...*, s. 173–175; J. McFadden, M. Lazarowicz, *The Scottish Parliament. An Introduction*, Edinburgh 2000, s. 3.

²³ David Wood, *The great referendum gimmick*, „The Times”, 7.02.1977 r.; Ronald Faux, *‘Machiavellian tactics’ of SNP are the most worrying issue an MP has known. Frustrations of a loyal Labour supporter in Scotland*, „The Times”, 17.02.1977 r.; David Green, *Nationalists pressures*, „The Times”, 11.04.1977 r.

²⁴ David Leigh, *Twin Bills likely in devolution proposals*, „The Times”, 22.04.1977 r. Zob. też S. de Smith, R. Brazier, *Constitutional and Administrative Law*, London 1998, s. 63.

sankcję królewską w 1978 r., a 1 marca 1979 r. przeprowadzono referenda jednocześnie w Szkocji i Walii²⁵.

W Szkocji frekwencja wyniosła 62,9%, a za dewolucją opowiedziało się większość – 51,6%, ale było to zaledwie 32,85% elektoratu²⁶. W Walii frekwencja wyniosła aż 58,8%, jednak za dewolucją opowiedziało się jedynie 20,2% głosujących. Przyczyną tej porażki była nie tylko negatywna ocena projektów, lecz także niechęć do ówczesnego gabinetu oraz kolejnej reformy (wcześniej miały miejsce reforma służby zdrowia i reforma samorządowa). Dodatkowo poparci dewolucji nie sprzyjała dwuznaczna postawa Partii Pracy i zapewnienie lidera konserwatystów Margaret Thatcher, że odrzucenie projektu w referendum nie będzie oznaczało zakończenia prac nad reformą dewolucyjną, a jedynie jej odroczenie w celu przygotowania „być może quasi-federalnego rozwiązania”²⁷.

Po porażce opcji działającej na rzecz powołania zgromadzenia szkockiego, SNP straciła popularność w społeczeństwie szkockim²⁸. SNP otrzymała tylko 11,8% głosów i powróciła do poziomu sprzed roku 1970. W tych wyborach utrzymała dwa mandaty w Izbie Gmin, oba uzyskali liderzy partii Donald Stewart oraz Gordon Wilson. Jednak SNP nie odrobiła już strat, jakie odniosła w innych regionach Szkocji, gdzie w 53 okręgach zdobyła mniej niż 12,5% głosów w każdym.

Zrozumienie fenomenu Szkockiej Partii Narodowej wymaga oprócz analizy jej sukcesów i porażek wyborczych, również przeanalizowania natury szkockiego nacjonalizmu oraz innych czynników, przede wszystkim natury ekonomicznej i politycznej, charakterystycznych dla Szkocji. Sytuacja skomplikowana jest nie tylko dlatego, że w latach 1960–79 SNP zyskiwała na popularności i traciła ją dwukrotnie w różnych okolicznościach, a w okresie od lat 80. aż do dzisiaj zmieniała swoje oblicze, a po wyborach w 1999 r. stała się drugą partią w Szkocji. Sprawę komplikowała

²⁵ Więcej o kampanii referendalnej i referendum z 1979 r. zob. D.T. Denver, J. Mitchell, Ch. Pattie, H. Bochel, *Scotland Decides: The Devolution Issues and the 1997 Referendum*, London, Portland 2000, s. 15–26.

²⁶ Dane za: J. Mitchell, *From National Identity to Nationalism...*, s. 162; V. Bogdanor, *Devolution...*, s. 190. Zob. też D. Butler, I. McLean, *Referendums*, [w:] B. Taylor, K. Thomson (ed.), *Scotland and Wales: Nations Again?*, Cardiff 1999, s. 7–8.

²⁷ V. Bogdanor, *The Defeat of Devolution*, [w:] L. Paterson, *A Diverse Assembly. The Debate on a Scottish Parliament*, Edinburgh 1998, s. 133–134. Jedną z przyczyn porażki referendum wśród mieszkańców Szkocji upatruje się w złej tego dnia pogodzie i rozgrywanym właśnie meczu ligi szkockiej, transmitowanym w telewizji. To mogło skłonić Szkotów do pozostania w domach.

²⁸ Szerzej zob. analiza wyników referendum dotyczącego przyznania autonomii dla Szkocji w 1979 r. [w:] *The Times, Guide to the House of Commons October 1979...*, s. 321.

również różnorodność ocen naukowych oraz interpretacji wydarzeń mających związek z partią. Większość artykułów i analiz z lat 1967–69 oraz 1974–78, czyli okresu największych sukcesów partii, podkreślała „siłę” nacjonalizmu Szkotów. Prace napisane zarówno między 1970–73, jak i po 1979 r., dostrzegają jedynie „słabość” albo też „niejasną przyszłość” zarówno SNP, jak również szkockiej tożsamości.

Ponadto, zawsze kiedy odżywał nacjonalizm szkocki towarzyszył mu problem dewolucji i przyznania Szkocji autonomii, choć większość polityków przygotowujących jej projekty rekrutowała się spośród innych opcji politycznych, pozostawiając członków SNP na marginesie dyskusji i zasadniczych rozstrzygnięć w tych sprawach. Większość rozważań dotyczących istoty szkockiego nacjonalizmu, to analizy historii wyborczej SNP. Takie rozumienie pojęcia nacjonalizm jest, jak twierdzi J.G. Kellas, zbyt zawężone i nie do przyjęcia. Na nacjonalizm szkocki składała się świadomość identyfikacji (tożsamości) narodowej, a także sprawy nie związane z życiem politycznym, jak odrębny system prawa, edukacji, ale również religia i sport. Wówczas, kiedy Szkocka Partia Narodowa uzyskiwała w wyborach wysoki wynik, tłumaczono to jednoznacznie jako wzrost nacjonalizmu. Jednak istnieją dowody, że spadek narodowej identyfikacji był powiązany ze spadkiem liczby głosów, które otrzymywała SNP, jednak podobnego spadku nie zaobserwowano w innych płaszczyznach szkockiego nacjonalizmu. Poparcie dla wprowadzenia autonomii czy też dla uzyskania przez Szkocję niepodległości nie było jednak prostym odzwierciedleniem zwycięstw i porażek SNP, choć niewątpliwie obie sprawy wykazywały powiązanie ze sobą.

Po 1979 r. spadające poparcie dla szkockich nacjonalistów ujawniło się szczególnie wśród wyborców młodych, tych, którzy konsekwentnie popierali partię od końca lat sześćdziesiątych. Przyczyny tego spadku poparcia miały związek z oceną wiarygodności SNP i prawdopodobieństwa wprowadzenia ewentualnych dalszych zmian w polityce i ustroju Szkocji, jakie wiązało się z programem i ewentualną wygraną SNP. Szanse na realizację dewolucji i programu ekonomicznego SNP dla Szkocji po 1979 zdecydowanie zmalały, a co za tym idzie również poparcie dla tego ugrupowania.

Wielu autorów wiąże wzrost popularności SNP ze stanem szkockiej gospodarki, szczególnie przy zestawieniu jej zdecydowanie słabszej kondycji z sytuacją w regionach angielskich. Aspekt ekonomiczny odgrywał zawsze rolę ważnego czynnika zmian. Według tych obserwacji Szkocka Partia Narodowa zyskiwała wtedy, kiedy sytuacja ekonomiczna w Szkocji relatywnie pogarszała się w porównaniu z resztą Zjednoczonego Królestwa. Taka analiza ewolucji poparcia SNP łączy w sobie elementy

strukturalnego, jak i behawioralnego podejścia, tworząc inny sposób uzasadnienia omawianego procesu „relatywnej utraty poparcia”. Poczucie „aktualnej” straty (czyli np. wysoka stopa bezrobocia) w powiązaniu z odczuciem straty „relatywnej” (czyli subiektywnym poczuciem swego rodzaju straty, gorszego położenia w porównaniu z innymi) było ściśle powiązane z poziomem poparcia udzielanego SNP w różnych okresach. Poziom ten był zależny od obu tych czynników w powiązaniu z kondycją gospodarczą Szkocji w danym okresie.

W okresie wzrostu poparcia dla SNP, w drugiej połowie lat 60. XX w., Szkocja należała do regionów słabszych pod względem ekonomicznym. W czasie drugiej fali popularności dla Szkockiej Partii Narodowej, takie wydarzenie jak odkrycie złóż ropy naftowej na Morzu Północnym przyniosło nadzieję społeczeństwu w Szkocji na wzrost i poprawę stanu ekonomicznego w regionie. Tak jak Szkoci byli w pierwszym okresie popularności SNP nastawieni pesymistycznie do szans uzyskania pewnej samodzielności w ramach Królestwa, tak w drugim, po 1971 do 1979 r., wśród nich przeważał optymizm. Wyraźnie dla SNP sprzyjający był okres „pesymizmu” (pierwsza fala poparcia – 1964–1970 r.), choć można twierdzić, że „relatywna strata” wpływu szkockich nacjonalistów była widoczna w porównaniu ze sobą tych dwóch okresów. Nawet narastający w tym czasie „optymizm” Szkotów nie był w stanie przełamać ich obaw, że Szkocja nie będzie mogła w pełni cieszyć się dobroczynnymi skutkami poprawy gospodarczej w ramach nowej sytuacji instytucjonalno-prawnej – dewolucji – bez względu na to, jak daleko posunięta byłaby jej niezależność. Postawy takie dokumentują sondaże przeprowadzone w 1974 r., w których 68% wyborców w Szkocji spodziewało się, że Szkocja prawdopodobnie otrzyma jedynie niewielki procent z zysku płynącego z wydobywania ropy naftowej z Morza Północnego, ponieważ dostaną je przede wszystkim kompanie naftowe oraz rząd brytyjski. Wysoka jednak była również liczba osób uważających, że zyski z wydobywania należą się tylko Szkocji. 58% mieszkańców Szkocji oceniało, że ropa naftowa na Morzu Północnym należy do szkockich złóż naturalnych, a podatki pochodzące z jej eksploatacji powinny zostać w całości przekazane Szkocji. Mimo ekonomicznej poprawy w połowie lat 70., wciąż jedynie 39% Szkotów myślało, że już wkrótce Szkocja stanie się wystarczająco silna gospodarczo, by móc stać się niezależna od Londynu, natomiast 49% nie zgadzało się z tym stanowiskiem. Jednak 57% Szkotów sądziło, że Szkocja miała wówczas lepsze perspektywy ekonomiczne na przyszłość niż reszta państwa brytyjskiego²⁹.

²⁹ „Scotsman”, 4.10.1974.

W latach 70. XX w. niemal wszyscy obserwatorzy łączyli ze sobą odkrycie złóż ropy naftowej ze wzrostem popularności i zwycięstwami wyborczymi SNP w latach 1973–74. Pogląd ten jest tylko częściowo prawdziwy. Warto wspomnieć, że SNP fakt odkrycia złóż natychmiast wykorzystwała w swoim programie wyborczym i do wyborów w 1974 r. poszła już z hasłem „*To Szkocka ropa naftowa!*”³⁰. Jednak zdaniem W. Millera pojawienie się szkockiej ropy naftowej na rynku także nie wywołało nagłej fali poparcia dla SNP. Był to jeden z czynników, który spowodował, że przestała istnieć bariera w głosowaniu na SNP wśród osób gotowych poprzeć projekty większego usamodzielnienia się Szkocji³¹.

W. Miller tłumacząc wzrost poparcia dla SNP w latach 70. zdecydowanie odrzucił zastosowanie mechanizmu „sprzeciwu” wyborców i głosowania w wyborach na tzw. mniejsze zło. „Głos sprzeciwu” ocenia się jako wyraz niezadowolenia wyborcy w stosunku do partii, którą zwykle popiera, dlatego podejmuje on decyzję oddania swojego głosu na inną partię, by dać wyraz dezaprobaty wobec polityki ugrupowania dotychczas popieranego (jednak nie oznacza to, że popiera się tym samym ową inną partię, w tym przypadku Miller wskazuje przykład SNP). Takie zachowanie ma na celu wyrażenie stanowczego niezadowolenia, a tego rodzaju „świadome nieposłuszeństwo” ma wymóc na własnej partii zmianę polityki. Podobna taktyka jest znana i stosowana w czasie wyborów uzupełniających w Wielkiej Brytanii, szczególnie wyraźna w Szkocji. Wówczas wyborcy głosują na ugrupowania inne niż te, z którymi identyfikują się i na które głosują zwykle w danych okręgach w czasie wyborów powszechnych. W Szkocji takie zachowanie wyborców można było dostrzec w wyborach uzupełniających w 1967 r. w okręgu Hamilton oraz w 1973 r. w Glasgow, Govan, w których zwycięstwa odniosła SNP. W późniejszych wyborach do Izby Gmin SNP dość łatwo straciła w tych okręgach mandaty.

Bardzo ciekawe wnioski można wskazać po analizie sondaży: poparcie dla SNP a dążenie Szkocji do autonomii i niezależności od Londynu. Okazuje się bowiem, że mniejszość elektoratu SNP popiera dążenia do przyznania Szkocji pełnej niepodległości. Takie wyniki uzyskano zarówno w 1974 r. jak i na początku 2000 roku³². Z badań W. Millera wynika jednak, że w latach 70. istniała silna korelacja pomiędzy żądaniem przyznania autonomii Szkocji a poparciem SNP. W roku 1974, jak również w 1997 r.,

³⁰ *The Times, Guide to the House of Commons October 1974...*, s. 243.

³¹ Szerzej zob. W. Miller, J. Brand, M. Jordan, *Oil and the Scottish voter 1974–1979*, Social Science Research Council, London 1980.

³² „Scotland on Sunday”, 30.01.2000.

bardzo liczna była grupa zwolenników utrzymania ustrojowego *status quo* wśród wyborców SNP. Niemal wszyscy głosujący na szkockich nacjonalistów chcieli przyznania swojemu regionowi autonomii (w mniejszym stopniu niepodległości)³³. Dlatego W. Miller nazywał zachowania takich wyborców „głosowaniem pozytywnym”, popierającym swoją partię, odróżniając je od „głosowania negatywnego”, oznaczającego wyraz sprzeciwu wobec innego ugrupowania. A zatem jak można sądzić, elektorat SNP dokonywał w wyborach z lat 70. XX w. „racjonalnego wyboru” i głosował na ugrupowanie, którego (choćby) część postulatów popierał.

Jednak wszystkie przedstawione przeze mnie uzasadnienia wzrostu poparcia dla SNP nie tłumaczą w odwrotny sposób przyczyny, która doprowadziła do jego utraty w późniejszym okresie. Dlaczego liczba głosów, które otrzymywała Szkocka Partia Narodowa zmniejszała się tak znacznie z wysokiego poziomu w latach 1974–76, osiągając jedynie połowę poparcia w 1979 r., a w kolejnych wyborach tracąc jeszcze znacznie? Czy wskazuje to na wyraz rozczarowania i protestu wyborców SNP? Odpowiedź brzmi – nie.

Wzajemne powiązanie poparcia deklarowanego wobec SNP oraz poparcia dla uzyskania autonomii pozostały tak samo aktualne, co więcej, pozostały na tym samym poziomie co w roku 1979, a nawet porównywalne z 1974 r. Jednak to, co nazwał W. Miller „naturalnym” poparciem dla SNP (byli to wyborcy identyfikujący się silnie jako Szkoci, którzy pragnęli uzyskania przez Szkocję większej niezależności bez względu na to, w jakiej formie) było po roku 1980 podzielone już między Labour Party oraz liberałów³⁴. To były partie wiarygodne, mogące stać się w przyszłości motorem zmian doprowadzając do końca sprawę autonomii dla Szkocji, a ten kto chciał, aby taka wizja miała szanse urzeczywistnienia się, powinien w myśl teorii o „racjonalnym” wyborze oddać swój głos przede wszystkim na jedną z dwóch najsilniejszych partii z tej dwójki. Tak długo, jak owe ugrupowania były zdolne utrzymać wizerunek partii mogącej ostatecznie rozstrzygnąć o losie Szkocji na korzyść wizji nacjonalistów, tak długo mogły one liczyć na głosy Szkotów. Jeżeli któraś z partii traciła taką „opinię” wśród zwolenników autonomii, wówczas SNP poprawiała swoje wyniki dzięki przepływowi głosów elektoratu innych

³³ Zob. szerzej V. Hanby, *The Renaissance of the SNP: From Eccentric to Campaigning Crusader*, [w:] L. Maisel (ed.), *Changing Campaign Techniques: Elections and Values in Contemporary Democracies*, Beverly Hills 1976, s. 217–241.

³⁴ W.J. Miller, B. Sarlvik, I. Crewe, J. Alt, *The Connection between SNP voting and the demand for Scottish self-government*, „European Journal of Political Research” 1977, nr 5, s. 263.

partii. Długo utrzymujące się rządy konserwatystów w Zjednoczonym Królestwie, w kontraście ze sprzyjającą laburzystom Szkocją mogły, według W. Millera, w końcu zaowocować poparciem dla ruchów ekstremistycznych żądających autonomii czy też niepodległości. Jak wskazują wyniki kolejnych wyborów parlamentarnych w Królestwie – tak się nie stało.

Scenariusz W. Millera dotyczący możliwości przepływu elektoratu z SNP do Partii Pracy, silniejszej i nieporównanie bardziej wpływowej w Westminsterze niż szkoccy nacjonałiści, w kontekście odłożonej po 1979 r. w czasie reformy ustrojowej w Szkocji sprawdzil się już w wyborach z 1983 r. Mimo że w latach 80. XX w. Partia Pracy nie udzieliła wyraźnego poparcia jakimkolwiek planom usamodzielnienia się Szkocji, to wzrastająca tendencja w tym kierunku w szeregach laburzystowskich, inicjowana przez polityków z okręgów szkockich spowodowała, że partia ta zaczęła się interesować tą sprawą wyraźnie w większym stopniu niż do tej pory. SNP natomiast przez całe lata 80. nie była w stanie przejąć inicjatywy w sprawie dewolucji i autonomii, tracąc tym samym wiarygodność wśród swoich wyborców.

W 1983 r. liczbę członków Szkockiej Partii Narodowej szacowano na ok. 20 000, co równa się wynikowi z roku 1965 (a jeszcze w 1974 roku w jej szeregach było 85 000 członków, wobec 120 000 z roku 1968 i od 8 do 12 tysięcy w końcu lat 90. XX w.)³⁵.

Skład społeczny Szkockiej Partii Narodowej przez wszystkie lata jej istnienia był podobny. W swoich programach politycznych SNP „zwracała się do wyborców ze wszystkich grup społeczno-zawodowych, dla których zmiana ustrojowa nie była obojętna”³⁶. Większość jej członków stanowili ludzie młodzi w wieku od 18–34 lat – 37%, natomiast osoby w wieku od 35–54 lat to 24% jej członków³⁷. Badania opinii publicznej z 1999 oraz z 2000 r. potwierdziły, że największy odsetek wśród zwolenników szkockich nacjonalistów stanowili ludzie młodzi³⁸. W maju 1974 r., kiedy SNP drugi raz w swojej historii cieszyła się największym poparciem, wśród jej zwolenników rekrutowało się najwięcej młodych ludzi ze wszystkich grup społecznych. W wyborach powszechnych 1979 r. SNP nie poparło już tak wielu głosujących, ale wciąż cieszyła się uznaniem wśród wyborców

³⁵ J.G. Kellas, *The Scottish...*, s. 142 oraz J. Brand, *The National Movement...*, s. 265. J. Brand, I. McLean, W. Miller, *The Birth and Death of a Three Party System: Scotland in the Seventies*, „British Journal of Political Science” 1983, nr 4/13/, s. 463–488.

³⁶ J.G. Kellas, *Scottish and Welsh Nationalist...*, s. 131.

³⁷ J.G. Kellas, *The Scottish Political System...*, s. 140.

³⁸ „Scotland on Sunday”, 30.01.2000.

z różnych grup społecznych. Aż do roku 1974 r. można dostrzec, że SNP zdobywała popularność wśród osób powstrzymujących się do tego czasu od głosowania oraz wśród osób, które w tym czasie uzyskiwały czynne prawo wyborcze. Po 1978 r. spadek poparcia dla SNP zaznaczył się właśnie szczególnie wśród grupy wyborców młodych, którzy popierali tę partię konsekwentnie od końca lat sześćdziesiątych. Dotychczasowi wyborcy SNP stracili zaufanie, że ich głos oddany na szkockich nacjonalistów realnie przybliży wprowadzenie autonomii w Szkocji (wpływała na to również coraz silniejsza polaryzacja brytyjskiego systemu partyjnego w tamtym czasie). W latach 80. XX w. na scenie politycznej pojawiła się także nowa partia – Partia Socjaldemokratyczna (SDP). Ona też zainteresowała swoim programem część dotychczasowego elektoratu SNP, tym samym dodatkowo osłabiając partię narodową.

Niedługo po niepowodzeniu referendum dewolucyjnego w 1979 r. przegłosowano wotum nieufności dla rządu Partii Pracy. Laburzyści stracili władzę na 18 lat. W latach 80. działania na rzecz dewolucji w Szkocji były prowadzone, choć znacznie wolniej, przez Kampanię na Rzecz Zgromadzenia Szkockiego (*Campaign for a Scottish Assembly – CSA*), zrzeszenie skupiające polityków laburzystowskich, liberalnych demokratów i nacjonalistów szkockich.

Na początku CSA nie mogła poszczycić się wielkimi osiągnięciami w sprawie debaty dewolucyjnej. Jednak w 1987 r. jej aktywność zwiększyła się dzięki uzyskaniu przez laburzystów dobrych wyników w wyborach parlamentarnych w Szkocji. W 1988 r. CSA wydała manifest *Żądania Praw dla Szkocji (Claim of Rights for Scotland)*³⁹. W manifestie pojawiło się stwierdzenie, że Szkocja jest rządzona właściwie bez jej zgody⁴⁰ i manifestuje swoją pogardę dla poszukiwania konsensu w sprawie zmian tego stanu rzeczy, a konstytucja pozwala na demonstrowanie owej niechęci przez rząd. Manifest głosił, że Szkocja powinna pozostać Szkocją. Nie może zatem podlegać takiej konstytucji, a Zjednoczone Królestwo od samego początku przyjęło formę niewłaściwą, która obecnie jest widoczna w całej swojej okazałości. Ponadto podkreślono, że powołanie Szkockiej Konwencji Konstytucyjnej, a w konsekwencji jej prac powołanie zgromadzenia szkockiego, nie może samodzielnie doprowadzić do potrzebnej reformy rządu centralnego, jest jednak niezbędne do ocalenia pozosta-

³⁹ D. Oliver, *Government in the United Kingdom. The Search for Accountability, Effectiveness and Citizenship*, Philadelphia 1991, s. 97.

⁴⁰ W 1987 r. wyborach do Izby Gmin w okręgach szkockich nie wybrano żadnego reprezentanta Partii Konserwatywnej, która wówczas rządziła Królestwem w latach 80. XX w.

łości odrębnych szkockich rządów. Ostrzegano, iż może to doprowadzić do wzbudzenia fali sprzeciwu, która spowoduje gwałtowniejszy proces brytyjskiej reformy⁴¹.

Aktywność CSA dała jej szerokie poparcie społeczne i jak się miało okazać po dziesięciu latach, została zwieńczona wprowadzeniem reformy dewolucyjnej. Błędem byłoby jednak twierdzenie, że społeczność szkocka była w sprawie dewolucji jednogłośnie i zgodnie popierała reformę, a w związku tym także propozycję utworzenia zgromadzenia szkockiego. Wielu uznawało to za krok w stronę odłączenia się Szkocji od Zjednoczonego Królestwa, krok zbyt daleki⁴².

W marcu 1989 r. zebrała się Szkocka Konwencja Konstytucyjna (*Scottish Constitutional Convention*), w której znaleźli się przedstawiciele szkockich organizacji politycznych i społecznych. Zabrakło w niej jednak przedstawicieli z Partii Konserwatywnej i Szkockiej Partii Narodowej⁴³. Opublikowany w 1995 r. raport Konwencji – pod wiele znaczącym tytułem: *Scotland's Parliament: Scotland's Right* – stał się podstawą programu dewolucji laburzystów, a po wygranych przez nich wyborach do Izby Gmin w 1997 r., również rządu premiera Tony'ego Blaira⁴⁴, w ramach programu konstytucyjnej reformy Wielkiej Brytanii⁴⁵. W 1997 r. opublikowano inspirowany pracami Konwencji rządowy projekt (*White Paper*) reformy dewolucyjnej zatytułowany *Scotland's Parliament*⁴⁶. Zgodnie z tym projektem, we wrześniu odbyło się w Szkocji referendum. Ponad 74% głosujących poparło utworzenie Parlamentu Szkockiego w kształcie nakreślonym w projekcie rządowym, czyli posiadającego uprawnienia do

⁴¹ Zob. T.M. Devine, *The Scottish Nation 1700–2000*, Penguin, London 2000. s. 607–611.

⁴² Więcej zob. L. Paterson, *A Diverse Assembly. The Debate on a Scottish Parliament*, Edinburgh 1998, s. 149.

⁴³ Jeszcze w 1997 r. John Major ostrzegał, że dewolucja grozi rozpadem Królestwa, zob. J. Major, *Say no to this doomed enterprise*, „The Times”, 30.08.1997.

⁴⁴ Zob. A. Rawnsley, *Servants of the People. The Inside Story of New Labour*, Londyn 2001, s. 235 i n. Zob. też *Blair's revolution*, „The Economist”, 10.05.1997 r. oraz *Devolution referendum. It ain't over*, „The Economist”, 10.05.1997 r., s. 39–40.

⁴⁵ Argumentację przemawiającą za decentralizacją władzy we współczesnym państwie przedstawił również Anthony Giddens. Zob. A. Giddens, *Trzecia droga. Odnowa Socjaldemokracji*, Warszawa 1999, s. 30–65.

⁴⁶ *White Paper, Scotland's Parliament*, Cm. 3658, Scottish Office 1997. Szczegóły oraz omówienie projektu zawiera praca Andy Myles w części pt. *Scotland's Parliament White Paper*, [w:] G. Hassan (ed.), *A Guide to the Scottish Parliament. The Shape of Things to Come*, Edinburgh 1999, s. 31 i n. Więcej o rządowych przygotowaniach do referendum zob. P. Jones, *Labour's Referendum Plan: Sell-Out or Act of Faith?*, „Scottish Affairs” 1997, nr 18, s. 1–17.

stanowienia prawa pierwotnego na terenie Szkocji. Nieco mniej osób, bo 63,5% Szkotów, poparło przyznanie Parlamentowi Szkockiemu prawa do podnoszenia bądź obniżania na tym terenie podatków od osób fizycznych o 3%. Dlatego też w referendum zadano Szkotom dwa pytania. O około 10% Szkotów więcej głosowało przeciw przyznaniu dodatkowych uprawnień fiskalnych, niż w sprawie powołania parlamentu w ogóle. Może to świadczyć o pewnej obawie mieszkańców północy przed zbyt częstym korzystaniem z tego uprawnienia przez nowy organ. Rezultat referendum okazał się zdecydowanie lepszy niż wskazywały na to sondaże przeprowadzone przed głosowaniem⁴⁷. Jeszcze 2 września 1997 r. przewidywano, że na pierwsze pytanie pozytywnie odpowie ok. 65% osób, na drugie zaś niewiele ponad 49%⁴⁸. Wyniki referendum z 1997 r. ilustruje tabela nr 2.

Tabela 2. Wyniki referendum z 11 września 1997 r. w sprawie wprowadzenia reformy dewolucyjnej w Szkocji

Pytanie nr 1: Czy popierasz utworzenie Parlamentu Szkockiego?

	Głosy oddane (%)	Elektorat (%)	Elektorat (%) (przy uwzględnieniu poprawek)*
Tak	74,3	44,7	45,7
Nie	25,7	15,5	15,8

Pytanie nr 2: Czy popierasz przyznanie Parlamentowi Szkockiemu uprawnień do zmiany wysokości podatków (tax-varying powers)?

Tak	63,5	38,1	38,9
Nie	36,5	21,9	22,4
Frekwencja	–	60,4	61,8

* Wyniki przy uwzględnieniu zmian elektoratu są porównywalne z wynikami z referendum z 1979 r. Wówczas elektorat biorący udział w referendum był pomniejszony o tych, którzy nie mieli jeszcze w 1979 r. prawa do głosowania i nie mogli głosować.

Źródło: Opracowanie własne. Dane za: B. Taylor, K. Thomson (ed.), *Scotland and Wales: Nations Again?*, Cardiff 1999.

Szkocka Partia Narodowa długo nie mogła się zdecydować, czy poprzeć zmianę ustrojową. Ostatecznie latem 1997 r. włączyła się w kampanię zwolenników reformy. W wyniku tego zmobilizowano ponad 620 tys. ludzi głosujących na SNP w wyborach parlamentarnych w maju 1997 r.

⁴⁷ Wyniki z 1997 r. były również zdecydowanie lepsze niż te z 1979 r.

⁴⁸ D. McCrone, *Opinion Polls in Scotland, July 1997 – June 1998*, „Scottish Affairs” 1998, nr 24, s. 144. Zob. też *The choice for Scotland and Wales*, „The Economist”, 04.09.1997 r.

Jednak nie wszyscy członkowie SNP popierali dewolucję. Po raz kolejny ujawniły się podziały w partii. Przeciwnicy zmian, którzy szczególnie obawiali się wzrostu podatków po udzieleniu zgody na rządowy projekt, skupili się wokół kampanii i hasła *Think Twice (Pomyśl dwa razy)*⁴⁹.

Pozytywny wynik referendum, które nie zawierało już warunku osiągnięcia minimalnej frekwencji, doprowadził do uchwalenia ustawy *Scotland Act 1998* (dalej również jako Ustawy Szkockiej), która szczegółowo regulowała pozycję nowego Parlamentu oraz jego kompetencje. 6 maja 1999 r. odbyły się wybory do Parlamentu Szkockiego⁵⁰.

Program i podziały wewnętrzne

Założenia programowe SNP ewoluowały wraz ze zmieniającymi się wieloma czynnikami, takimi jak sytuacja gospodarcza w Szkocji i w całym Królestwie, uzyskiwane przez partię poparcie w wyborach, co miało szczególnie duży wpływ na zdobywanie w jej obrębie wpływów przez różne frakcje. Jak przypuszczają zarówno J.G. Kellas oraz J. Curtice, niewielu spośród sympatyków szkockich nacjonalistów chciało całkowitej niepodległości dla Szkocji. Jednak bardzo niewielu zwolenników SNP chciało też utrzymania *status quo*.

Najczęściej pojawiającym się punktem w programach Szkockiej Partii Narodowej było dążenie do urzeczywistnienia „dobra dla Szkocji”. To sprawiło, że tylko większość Szkotów opowiadała się za głosowaniem na SNP. Jednymi z najważniejszych postulatów nacjonalistów było przeciwdziałanie bezrobociu, jak również walka z inflacją. Od początku program SNP miał charakter lewicowy.

Odkrycie złóż ropy naftowej w latach 70. pozwoliło SNP zaapelować w swoim programie o przyznanie Szkocji samodzielności ekonomicznej. W roku 1974 kampanię przedwyborczą zdominowały hasła „bogaci Szkoci, biedni Brytyjczycy”, czy cytowane już hasło z „to szkocka ropa”. Wielu Szkotów pozostawało przy przekonaniu, że ropa naftowa ze złóż

⁴⁹ Tamże, s. 57–60.

⁵⁰ Jak widać przypisywanie całej zasługi opracowania i wprowadzenia reformy dewolucyjnej premierowi Tony’emu Blairowi byłoby nadużyciem. Blair właściwie odziedziczył dewolucję po poprzednikach, którymi byli: John Smith, wcześniejszy przywódca Partii Pracy, Donald Dewar – sekretarz stanu ds. Szkocji i Ron Davies – sekretarz stanu ds. Walii, którzy uczestniczyli w przygotowaniu i opracowaniu reformy ustrojowej. Zob. I. Mclean, *The Nation Question*, [w:] A. Seldon (ed.), *Blair’s Britain 1997–2007*, Cambridge 2007, s. 487, 491–492.

na Morzu Północnym należy do całego Zjednoczonego Królestwa, a nie tylko do Szkocji. Sprawa ta utwierdziła wielu Szkotów w przekonaniu, że istnieje realna szansa na realizację reform ustrojowych. W tym samym czasie wielu Szkotów niepokoiło negatywne nastawienie do programu SNP elit szkockich związanych z przemysłem, grożących niemal wycofaniem swoich inwestycji w przypadku realizacji wizji nakreślonych w programach politycznych SNP. Kiedy zatem rząd Labour Party przyjął ustawę szkocką w 1979 r. i poddał ją ocenie społeczeństwa szkockiego w referendum, wielu dotychczasowych zwolenników autonomii nie odpowiedziało w głosowaniu pozytywnie. Konsekwencją takiej taktyki była przegrana w 1979 r. szkockich nacjonalistów w wyborach powszechnych.

Po przegranych referendach w 1979 r. wizerunek Szkockiej Partii Narodowej radykalizował się. Partia zdecydowała się odejść od dalszego popierania projektów przyznania Szkocji autonomii⁵¹. Autonomia, samorządowanie dla członków Szkockiej Partii Narodowej stawały się już niewystarczającym „środkiem zastępczym”. Mimo że SNP brała udział w latach 80. i 90. w grupach przygotowujących kolejne projekty autonomii, jednak celem, który już wówczas sobie wyznaczyła, było dążenie do uzyskania całkowitej niepodległości dla Szkocji. W późniejszym okresie SNP włączyła również do swojego programu politycznego zdecydowane elementy ideologii lewicowej (jednym z inicjatorów takich zmian programowych był był szkocki lider laburzystowski, Jim Sillars).

W ciągu następnych lat przeżywała kolejne polityczne porażki, które odbijały swoje piętno na jedności partii. W 1982 r. odłączyła się od SNP socjalistyczna ‘Grupa 79’. Grupa ta powstała w szeregach SNP tuż po porażce wyborczej partii w 1979 r. Uformowała się jako formalne skrzydło w ramach ugrupowania i od początku swojego istnienia wywierała nacisk na radykalizowanie programu partii w kierunku oficjalnego dążenia partii do uniezależnienia się Szkocji od reszty Królestwa oraz dążyło do wprowadzenia do programu ideologii socjalistycznej. Większość polityków Szkockiej Partii Narodowej przeciwnych było fundamentalizmowi i głosiło hasła stopniowego dochodzenia do niepodległości. „Gradualizm”, według którego pierwszym krokiem do niepodległości Szkocji miało być uzyskanie samorządu, potem autonomii, a następnie działanie w celu jego poszerzania, został natychmiast i zdecydowanie odrzucony przez fundamentalistów z ‘Grupy 79’. Fakt, iż SNP w referendum w 1979 r. prowadziła kampanię popierającą głosowanie za ustawą szkocką, przewidyującą wprowadzenie autonomii w Szkocji, zapoczątkowało ów podział.

⁵¹ W. Miller, J. Brand, M. Jordan, *Oil and the Scottish voter 1974–1979...*, s. 159–160.

Na konferencji partyjnej w roku 1979, przed referendum dewolucyjnym, frakcja radykalna uznała, że nie czuje się związana postanowieniami kongresu partii o poparciu dla reformy ustrojowej. Na kolejnej konferencji szkockich nacjonalistów w 1979 r., po fiasku referendum dewolucyjnego, grupa sześciu polityków tej partii zdecydowała ostatecznie o wystąpieniu z szeregów Szkockiej Partii Narodowej. Wśród nich był m.in. Jim Sillars, wcześniej deputowany do parlamentu i założyciel niezależnej Szkockiej Partii Pracy. Konfliktom wewnętrznym sprzyjała zmiana na stanowisku lidera partii, którym miał wówczas zostać poseł do Izby Gmin Gordon Wilson, rzecznik opcji gradualistycznej. Jego kandydatura spotkała się ze sprzeciwem radykalnych członków. Na konferencji partyjnej w 1982 r. domagał się udzielenia mu wsparcia przez wszystkie frakcje SNP grożąc, iż zrezygnuje z pełnienia funkcji partyjnego przywódcy. Konferencja poparła Wilsona, mimo że wielu wpływowych polityków tej partii, takich jak Jim Sillars, Margo MacDonald oraz Stephen Maxwell było mu przeciwnych. Okazało się, że G. Wilson posiada ogromną władzę w partii. Sukces G. Wilsona w 1982 r. nie oznaczał nieodwracalnego wykluczenia i całkowitej utraty wpływów w SNP przez 'Grupę 79'. Jej członkowie zostali powtórnie przyjęci w szeregi SNP, a ich strategia zaakceptowana – nie bez sprzeciwu – w 1987 r. G. Wilson zdawał sobie sprawę, że lepsza jest partia silniejsza choć z silnymi frakcjami wewnątrz, niż jednolita, lecz słaba. Wydawało się wówczas, że SNP powróci jeszcze do wcześniejszej polityki stopniowego dochodzenia do samodzielności Szkocji. Takie przypuszczenie uzasadniałoby przystąpienie SNP do wybranej w 1987 r. Konwencji Konstytucyjnej (powołanej z inicjatywy Partii Pracy), która – jak można byłoby się spodziewać – miała zarekomendować propozycje zmian w kierunku przyznania raczej autonomii niż niepodległości⁵².

Do stycznia 1988 r. wciąż jedność Szkockiej Partii Narodowej nie była przesądzona. Zwycięstwo Jima Sillarsa w wyborach uzupełniających w okręgu Govan (listopad 1988 r.) przewyciężające dotychczasową przewagę laburzystów (Sillars otrzymał 19 000 głosów) za pomocą hasła – „Niepodległość w Europie”. Był to znak dla fundamentalistów, którym to zwycięstwo dostarczyło dodatkowej pewności w szeregach SNP zdominowanych przez gradualistów. Po zwycięstwie J. Sillarsa fundamentaliści dostrzegli, że mogą realizować swoje cele w praktyce.

⁵² Wówczas w 1988 r. SNP poparła kampanię cywilnego nieposłuszeństwa przeciwko płaceniu podatku gminnego (the poll tax, community charge) oraz utrzymała lewicowy socjalny i ekonomiczny program. SNP poparła również Szkockie członkostwo we Wspólnotach Europejskich (propagując je pod hasłem „Niepodległość w Europie”). Był to zdecydowany zwrot w polityce europejskiej SNP w stosunku do lat 70.

Jim Sillars, doskonały mówca, przewyższał swoimi zdolnościami innych dotychczasowych liderów partyjnych SNP. Niechętnie widział swoją partię współdziałającą z innymi kosztem porzucenia jej najważniejszego celu politycznego – czyli niepodległości dla Szkocji. W sondażach z początku 1989 r. poparcie dla SNP wzrosło do 32% i wydawało się, że będzie to początek nowej fali wzrostu popularności szkockich nacjonalistów, tym razem, jak się spodziewano, trudniejszej do zatrzymania⁵³.

Na początku lat 90. XX w. SNP musiała usiąść do wspólnego stołu z innymi partiami w ramach Szkockiej Konwencji Konstytucyjnej zorganizowanej przez kampanię na rzecz utworzenia Szkockiego Zgromadzenia⁵⁴. Jednak byłoby to oznaką przyjęcia i realizacją linii politycznej Gordona Wilsona. Do tego nie chciał dopuścić Jim Sillars. Dlatego też przed planowanym pierwszym spotkaniem Konwencji 27 stycznia 1989 r., kandydaci do niej z ramienia SNP (w tym m.in.: J. Sillars oraz Margaret Ewing, była liderka SNP w Izbie Gmin) wycofali się. Solidarnie zrobił to również Gordon Wilson, który nie popierał tego kroku. Argumentem fundamentalistów z SNP było, iż biorąc udział w obradach Konwencji nacjonałiści szkoccy posiadaliby w jej ramach jedynie 8% głosów. W takiej sytuacji jakiegokolwiek naciski SNP na zdominowaną wpływami Labour Party Konwencję, pod hasłem „niepodległość w Europie”, nie miały żadnej szansy powodzenia.

Owo wystąpienie było dowodem kolejnego rozłamu wewnątrz SNP. „Gradualiści” twierdzili, że należało wziąć udział w obradach, w przeciwnym razie partia narażała samą siebie na izolację. Ich zdaniem groziło to również utratą szans pozyskania dla swojego programu części elektoratu przychylnego mniej radykalnym zmianom ustrojowym. Zaś bez zrobienia pierwszego kroku w kierunku autonomii niemożliwe było dalsze działanie na rzecz niepodległości. SNP ponownie zradykalizowała swój program. Stała się partia walczącą i nieprzejednaną w swoich celach, choć sprawiała wrażenie wewnętrznie podzielonej, a to nie mogło przysporzyć jej większego poparcia elektoratu w Szkocji.

Dziś Szkocka Partia Narodowa jest partią, która zaakceptowała reformę dewolucyjną jako szczególną formę decentralizacji władzy z centrum do części Królestwa. Jednak jest ona dla SNP tylko etapem na drodze do uzyskania przez Szkocję pełnej samodzielności i niepodległości. SNP określa siebie samą jako ugrupowanie umiarkowane i lewicowo-centrowe.

⁵³ J.G. Kellas, *Scottish and Welsh Nationalist...*, s. 134.

⁵⁴ Nie uczestniczyli w niej jedynie konserwatyści, którzy już w czasie powstawania tej instytucji odmówili w niej udziału.

Jest partią stabilnie antykonserwatywną w swoim programie, popierającą interwencjonizm państwowy w gospodarce krajowej. Stanowczo opowiada się za rozbrojeniem nuklearnym. Wszystko to niekiedy sprawia trudność w odróżnianiu się SNP od brytyjskich laburzystów. W 1998 r. SNP dokonała zasadniczej zmiany w swoim programie wykreślając z niej sprzeciw wobec ewentualnego członkostwa w Unii Europejskiej, kiedy Szkocja uzyska status niepodległego państwa. Od tego czasu aktualne jest w SNP hasło „niepodległej Szkocji w Europie”.

Warto pamiętać, że to, co w wielu trudnych latach wzmacniało wewnątrz Szkocką Partię Narodową, to dobrze funkcjonująca organizacja wewnętrzna. To ona wielokrotnie uniemożliwiła rozpad tego ugrupowania i chroniła je przed zniknięciem ze sceny politycznej.

Struktura organizacyjna SNP

Szkocka Partia Narodowa zawdzięczała od początku swojego istnienia swoją pozycję oraz zwycięstwa polityczne niezwykle sprawnej i dość scentralizowanej organizacji wewnętrznej. To w dużym stopniu dzięki niej potrafiła również przetrwać na scenie partyjnej w Szkocji przez długie lata nie uzyskując ani jednego mandatu.

Początkowo, w latach 30. XX w., organizacja SNP nie opierała się na strukturze okręgów wyborczych w Szkocji, lecz na powstających samodzielnymi grupami sympatyków⁵⁵. Pierwsi działacze SNP stworzyli strukturę organizacyjną na długo przed osiągnięciem pierwszych sukcesów wyborczych i przed uzyskaniem pierwszych mandatów w Izbie Gmin. Dlatego też pierwotna struktura opierała się po prostu na grupach sympatyków partii. Tam, gdzie uformowała się tego typu grupa, powstawała komórka organizacyjna SNP. Mogła ona obejmować jeden okręg wyborczy, jak również całe, duże miasto, na które składało się kilka okręgów wyborczych, np. początkowo całe Glasgow stanowiło jedną jednostkę organizacyjną. Taka filozofia organizacyjna istniała do 1961 r. Wówczas SNP powołała stanowisko Narodowego Organizatora, w którego udziale przypadło zrestrukturyzowanie struktury organizacyjnej partii. Funkcję tę pełnił Ian Macdonald. Dążył on tego, by większe struktury dzieliły się na mniejsze jednostki organizacyjne, dzięki temu kontakt między członkami partii stawał się łatwiejszy, jak również łatwiej im było dyskutować nad programem partii. Macdonald ustalił, że jednostką podstawową stanie się, każda grupa

⁵⁵ J. Brand, *The National Movement...*, s. 268–269.

skupiająca maksymalnie 20 członków lub sympatyków partii. Od 1966 r. rozpoczęto budowę struktury organizacyjnej SNP w oparciu o geografie okręgów wyborczych w Szkocji. Do końca 1967 r. już w każdym okręgu wyborczym w Szkocji działała samodzielna jednostka organizacyjna SNP.

Dziś na czele partii stoi jej lider – przewodniczy SNP. Najważniejszymi elementami struktury są stowarzyszenia okręgowe (*constituency associations*; do 2005 r. – 72; po 2005 r. – 59; skupiają kilka oddziałów regionalnych – *regional associations*), które proponują kandydatów w wyborach na podstawie zatwierdzonej listy krajowej. Na poziomie całej Szkocji najważniejszym organem SNP jest coroczna konferencja partyjna (*annual conference*). Do jej zadań należy: podejmowanie zasadniczych decyzji dla SNP, np. zatwierdzanie programu partyjnego i wyborczego partii, wybranie Narodowego Komitetu Wykonawczego (*National Executive Committee*), któremu przewodniczy przewodniczący (*convener*)⁵⁶. NKW, składający się z 26 członków, jest – poza coroczną konferencją partyjną – najważniejszym organem partii. Wśród jego 26 członków znajdują się: przedstawiciele partii wybrani do Izby Gmin, przedstawiciele wybrani przez doroczną konferencję SNP, działacze wyznaczeni przez Radę Narodową, a także członkowie wyznaczeni przez organizacje afiliowane przy SNP. Innym organem przedstawicielskim – reprezentującym regiony i stowarzyszenia okręgowe – jest Zgromadzenie Narodowe (*National Assembly* – 239 członków). W jego skład wchodzi 59 członków wybranych ze stowarzyszeń regionalnych oraz delegaci wybrani na dorocznej konferencji.

Terenowa organizacja partii polega na podziale całego obszaru Szkocji na ponad 500 jednostek – oddziałów regionalnych (w 1962 r. było ich 18; w 1963 r. – 41; 1965 r. – 140; w grudniu 1966 r. – 205; 1967 r. – 484; 1969 r. – 500; 1971 r. – 518; 1999 r. – 527), które współtworzą Radę Narodową, składającą się z 527 członków, która ma prawo do podejmowania wiążących partię decyzji między obradami dorocznych konwencji krajowych i współdziała w bieżącym zarządzaniu partią z NKW.

Na stowarzyszenia okręgowe SNP mają bezpośrednio wpływ stowarzyszenia dystryktowe oraz raczej nieformalny – oddziały regionalne członków SNP⁵⁷. Jak można zauważyć, dziś struktura organizacyjna jest silnie podporządkowana podziałowi administracyjnemu Szkocji.

Najważniejsze decyzje polityczne podejmuje jednak tylko Narodowy Komitet Wykonawczy, po konsultacji z deputowanymi SNP w Izbie Gmin

⁵⁶ A. Seldon, *UK Political Parties since 1945*, Institute of Contemporary British History, Hertfordshire 1990, s. 132.

⁵⁷ J.G. Kellas, *The Scottish...*, s. 142.

oraz po wysłuchaniu opinii Narodowego Zgromadzenia i organizacji związanych z (afiliowanych przy) SNP (lecz formalnie pozostających poza strukturami partyjnymi). Najsilniejszą pozycję w SNP zajmuje lider i jego najbliżsi współpracownicy. Członkowie, szczególnie ci nie mający doświadczenia w polityce, ulegają łatwiej dominacji. Wymaga się od nich podporządkowania i ścisłego stosowania ustalonej polityki, szczególnie kiedy partia szczyli się dużym poparciem. Sprzyja to działaniu liderów silnych, których Jan Iwanek, za Antonio Natera-Paralem, określa mianem „przywódców politycznych”. Do takich zalicza się obecny przywódca SNP – Alex Salmond – którzy „określają pewną wizję, misję, motywują i inspirowują ludzi, prowokują zmiany, pobudzają do dodatkowych wysiłków, interesują się skutecznością, wierzą w zaufanie, mają długofalową wizję, poszukują ryzyka, rozwijają wizję i strategię, wykorzystują wpływanie jednych na drugich, przywiązują większą wagę do filozofii, wartości i celów”⁵⁸. Z drugiej strony, niektórzy obserwatorzy szkockiej sceny partyjnej, tacy jak Roger Levy, twierdzą, że „struktura organizacyjna SNP prowadzi do wykształcenia się słabego przywództwa, które jest niezdolne do prezentowania elektoratowi zwycięskich programów”, dlatego SNP długo nie cieszyła się wysokim poparciem. Teza ta nie wydaje się uzasadniona. Wielokrotnie przywódcy szkockich nacjonalistów skutecznie walczyli o utrzymanie jedności partyjnej, a narzucanie swojej woli całej organizacji stawało się środkiem zapobiegającym rozpadowi. Jak jednak dodaje James Kellas, lider nie jest monopolistą w podejmowaniu decyzji i prowadzeniu polityki partii. W przypadku partii nacjonalistycznej byłoby dość trudne dla lidera utrzymanie całkowitej i niepodzielnej kontroli na partią. Musi dzielić się władzą, by sprawnie sprawować swoją funkcję⁵⁹.

Tylko tak sprawnie działająca organizacja regionalna pozwoliła ustrzec się Szkockiej Partii Narodowej przed losem partii-efemerydy. Dzięki efektywnie prowadzonej kampanii wyborczej do Parlamentu Szkockiego, organizowanym spotkaniom z najbardziej uznanymi i doświadczonymi politykami SNP, partia ta osiągnęła drugie miejsce w wyborach, aż do roku 2007, w którym wygrała wybory.

⁵⁸ J. Iwanek, *Przywódtwo polityczne w systemie demokratycznym*, [w:] L. Rubisz, K. Zuba (red.), *Przywódtwo polityczne. Teorie i rzeczywistość*, Toruń 2004, s. 114. Tomasz Czapiewski klasyfikuje nawet Alexa Salmonda jako przywódcę typu „agresywnego narcyza” wykorzystując modele przywództwa politycznego zaproponowane przez J. Pietrasia, T. Czapiewski, *Liderzy partii politycznych w Szkocji*, [w:] J. Sielski, M. Czerwiński (red.), *Partie polityczne – przywództwo partyjne*, Toruń 2008, s. 327.

⁵⁹ J.G. Kellas, *Scottish and Welsh Nationalist Parties...*, s. 133.

SNP po roku 1999

Po wprowadzeniu w życie dewolucji w Szkocji, SNP wyrosła na drugą siłę w tej części Zjednoczonego Królestwa. W pierwszych wyborach do Parlamentu Szkockiego, które odbyły się 6 maja 1999 roku, Szkocka Partia Narodowa otrzymała w okręgach 28,7% głosów, zaś w regionach 27,5% – dzięki czemu uzyskała 35 mandatów. SNP wyrosła na drugie – po zwycięskiej Partii Pracy – pod względem poparcia i liczby mandatów ugrupowanie w Parlamencie Szkockim.

Poparcie dla SNP charakteryzowało się dość nierównomiernym rozmieszczeniem. Nacjonałści w wielu przypadkach zdobywali niewiele mniej głosów niż laburzyści czy też liberalni demokraci. W konsekwencji SNP odniosło w okręgach zdecydowanie mniejsze zwycięstwo niż przewidywano (co zrekompensował jej system dystrybucji mandatów)⁶⁰. Mimo iż otrzymała dużą liczbę głosów w skali całej Szkocji (ponad 670 tys., drugi wynik po Partii Pracy), SNP wygrała jedynie w siedmiu okręgach wyborczych⁶¹. W porównaniu z wynikami wyborów powszechnych w 1997 r. SNP otrzymała w 1999 r. aż o 6,6% głosów więcej, a największa poprawa miała miejsce w miastach, w których dotychczas dominowali laburzyści. Na terenach, w których SNP zdobywała tradycyjnie większość głosów – w Perth i Nagus, w 1999 r. nie uzyskała lepszych rezultatów, co może wskazywać na to, że tam SNP osiągnęła już wszystko, co było możliwe do osiągnięcia i poprawienie wyniku było już znacznie trudniejsze niż poprzednio.

Zgodnie z ordynacją wyborczą do Parlamentu Szkockiego wyborca miał możliwość oddania drugiego głosu na listę partyjną, przez co wpływał na alokację miejsc z puli 56 mandatów rozdzielonych w ośmiu regionach. Niemal wszyscy wyborcy oddali dwa głosy⁶².

SNP w wyborach do Parlamentu Szkockiego odnotowała wzrost poparcia w stosunku do wyborów powszechnych do Izby Gmin w 1997 r. i uzyskała 35 mandatów, co stanowiło istotną siłę szczególnie, iż w nowym

⁶⁰ W przypadku bardziej sprzyjającej dystrybucji głosów w okręgach SNP mogłaby uzyskać 21 mandatów.

⁶¹ Okręgi, w których SNP zdobyła mandaty, to: Angus, w okręgu Banff and Buchan mandat uzyskał lider SNP – Alex Salmond, zdobywając 16 695 głosów w stosunku do drugiego w kolejności kandydata, którym był konserwatysta, David Davidson z 5 403 głosami. Kolejne mandaty SNP uzyskała w: Galloway and Upper Nithsdale, Inverness East, Nairn and Lochaber, North Tayside oraz w Moray, gdzie mandat uzyskała Margaret Ewing z SNP.

⁶² Zob. D.T. Denver, J. Mitchell, Ch. Pattie, H. Bochel, *Scotland Decides...*, s. 209–210.

parlamencie miała spełniać rolę opozycji. W relacji do ogólnej liczby 129 deputowanych w Szkocji stanowiło to około 27% miejsc. Jednak w porównaniu z oczekiwanym poparciem przedwyborczym jej wynik był dużym rozczarowaniem. W ciągu całego 1998 r. SNP otrzymywała w Szkocji niewiele mniej głosów niż Partia Pracy. W pierwszych miesiącach 1999 r. poparcie dla nacjonalistów szkockich znacznie się zmniejszyło. Przyczyny zmniejszenia poparcia należałoby upatrywać w radykalnych hasłach nacjonalistów nawołujących do większego usamodzielnienia się Szkocji w nieodległej przyszłości, a co za tym idzie oderwania od Królestwa. To zniechęciło i wystraszyło umiarkowanych sympatyków SNP.

W wyborach do Parlamentu Szkockiego z 1999 r. SNP nie osiągnęła pod przewodnictwem Alexa Salmonda oczekiwanego w sondażach zwycięstwa. Szkocka Partia Narodowa przystąpiła do kampanii wyborczej z programem dążenia do całkowitego usamodzielnienia się Szkocji, a w przyszłości do uzyskania całkowitej niepodległości. Tym samym stanowiło to swoistą kontynuację polityki partii, której początki zarysowały się na początku lat osiemdziesiątych. Polityka ta w latach dziewięćdziesiątych miała swój wyraz w niechętnym udziale partii w inicjatywach zarówno rządowych, jak i pozarządowych w celu wypracowania programu i rozwiązań dla wprowadzenia autonomii. Później partia przesunęła się na pozycję całkowitej kontestacji wszelkich działań mających przygotować program dla autonomii, prowadzących, jak uważała SNP, „tylko do powtórzenia scenariusza z 1979 roku”.

Wydaje się, że wyborców zrazić do SNP mogły w 1999 r. zdecydowane i „nie uznające żadnego sprzeciwu plany niepodległościowe” Salmonda, jak określił, komentując wyniki wyborów dziennikarz „The Independent”⁶³. Lider SNP zapowiedział wówczas, że będzie „przewodził kreatywną, dynamiczną opozycją”⁶⁴. Dodał, że „drugie miejsce jakie uzyskała SNP, to ogromny krok naprzód. Po raz pierwszy w historii Szkocka Partia Narodowa znalazła się na drugim miejscu w każdym z czterech największych miast Szkocji, a to stanowi ogromną władzę na przyszłość i zapowiada postęp w zurbanizowanej części Szkocji”. Gratulując Donaldowi Dewarowi, liderowi zwycięskich laburzystów, Alex Salmond stwierdził, że „choć celem jego partii przed wyborami nie było pełnienie funkcji partii opozycyjnej, to gratulował Dewarowi jako przedstawicielowi największej mniejszości w nowym parlamencie”. Mimo że lider SNP nie zgodził się z twierdzeniem, że spodziewanemu sukcesowi przeszkodziło włączenie do

⁶³ „The Independent”, 8.05.1999.

⁶⁴ Tamże.

programu wyborczego SNP projektu wykorzystania przysługujących Parlamentowi Szkockiemu uprawnień i zwiększenia podatków (z hasłem: *Penny for Scotland*). Postulat ten polegał na tym, że SNP proponowała odrzucenie opuszczania podstawowego progu podatku dochodowego, do czego był uprawniony szkocki parlament (takie kompetencje przyznawała mu ustawa szkocka z 1998 r.). W budżecie z 1999 r. zaproponowano obniżenie obciążeń finansowych o jeden pens, dlatego propozycja Alexa Salmonda nie mogła zdobyć sobie wielu zwolenników. W Manifeście Wyborczym ogłoszonym 8 kwietnia 1999 r. SNP deklarowała, że dzięki zwiększeniu podatków w Szkocji, powstałyby dodatkowe dochody w wysokości 690 milionów, co pozwoliłoby w ciągu ponad trzech lat poprawić jakość działania służby publicznej w Szkocji. Pozwoliłoby to na dofinansowanie edukacji, systemu opieki zdrowotnej i polityki mieszkaniowej w Szkocji. Postulat „podatkowy” podkreślano w kampanii Szkockiej Partii Narodowej jako najważniejszy. Winnie Ewing (lider grupy deputowanych SNP w Westminsterze) przyznała, że przyczyną osiągnięcia niższego od przewidywanego wyniku w wyborach mogła być również krytyka działań Paktu Północnoatlantyckiego i jego nalotów na terytorium byłej Jugosławii⁶⁵.

Radykalne skrzydło w Szkockiej Partii Nacjonalistycznej już w czasie trwania kampanii wyborczej zapowiedziało, że domagać się będzie od swojego lidera, aby sprawę niepodległości Szkocji umieścić jako priorytetowe zadanie w programie politycznym partii. Jak twierdzili bliscy współpracownicy Alexa Salmonda, a wśród nich szef partyjnej egzekutywy NKW SNP Mike Russell, partia chciałaby ten cel osiągnąć powoli i stopniowo⁶⁶. Taką linię politycznego działania przyjęli po wyborach w 1999 r. politycy SNP, odsuwając zdecydowanie na dalszy plan całkowite usamodzielnienie się Szkocji.

Należy pamiętać, że Alex Salmond należał do radykalnego skrzydła SNP. Początkowo był członkiem, a potem jednym z liderów socjalistycznej ‘Grupy 79’. Wraz z likwidacją tej frakcji w latach 80. XX w. oraz przesuwaniem się SNP w stronę centrum Salmond wystąpił z partii. Powrócił do niej dopiero po pięciu latach w roku 1987, przewodnicząc kampanii

⁶⁵ Winnie Ewing zanotowała w swoim okręgu wyborczym Moray przeniesienie głosów swoich wyborców na rzecz Partii Pracy właśnie z cytowanych przeze mnie powodów. W Moray znajdują się bazy lotnicze RAF w Kinloss i Lossiemouth.

⁶⁶ Największym rozczarowaniem dla SNP była porażka partii w okręgu Glasgow Govan, który był świadkiem ostatnich tryumfów, gdzie Nicola Sturgeon, bliski współpracownik A. Salmonda, wydawał się zwycięzcą nad Laburzystowskim kandydatem – Mohammedem Serwarem, który uwikłany był w proces jako oskarżony o rabunek i przedwyborcze oszustwa. „The Independent” 8 maja 1999.

wyborczej ówczesnego szefa partii – Jima Sillarsa. Po dwóch latach Jim Sillars zrezygnował z funkcji lidera i wówczas zastąpił go Alex Salmond. Ten charyzmatyczny przywódca z wizją niepodległej Szkocji wyciszył spory w partii, ustabilizował jej pozycję jako jednej z najpopularniejszych ugrupowań politycznych w Szkocji. Swego rodzaju porażką Alexa Salmonda była udana reforma dewolucyjna Partii Pracy. W roku 2000, po przegranych pierwszych wyborach do parlamentu Szkockiego, niespodziewanie Alex Salmond ustąpił z funkcji lidera partii. Zastąpił go John Swinney, którego krótkie – jedynie czteroletnie – rządy w partii przyniosły spadek poparcia dla SNP. Po zmuszeniu go do rezygnacji, liderem SNP ponownie został wybrany Alex Salmond. Z nową energią rozpoczął swoje przewodnictwo, odnawiając wizerunek ugrupowania, integrując wielokulturowe społeczeństwo Szkocji wokół spraw typowo szkockich. Salmond szybko doprowadził do odrobienia strat poparcia, na jakie naraził SNP Swinney. Tak rozpoczął się dynamiczny marsz SNP po władzę w Szkocji.

To za jego drugiej kadencji na stanowisku lidera Szkocka Partia Narodowa powróciła do sprawy wystąpienia Szkocji ze Zjednoczonego Królestwa. Salmond jednak nie powtórzył już błędów z przeszłości. Tym razem hasłem kampanii nie było już jednak *expressis verbis* wezwanie do osiągnięcia niepodległości Szkocji. W manifeście wyborczym z 2007 r. – *It's Time*, SNP zaproponowała rewizję dewolucji w Szkocji, przeprowadzenie narodowej dyskusji w sprawie dalszego kierunku rozwoju, a w przyszłości doprowadzenie do referendum w sprawie ewentualnej niepodległości Szkocji.

Tabela 3. Wyniki SNP w wyborach do Parlamentu Szkockiego

Rok	Wynik w okręgach wyborczych w %	Wynik w regionach %	L. mandatów z okręgów	L. mandatów w regionach	Razem mandatów
1999	28,7	27,5	7 z 73	28 z 56	35
2003	23,7	20,9	9 z 73	18 z 56	27
2007	32,9	31,0	21 z 73	26 z 56	47

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie danych o wynikach wyborów w: J.G. Kellas, *The Scottish Political System*, Cambridge 1989, s. 104–107 oraz E. Tetteh, *Election Statistics: UK 1918–2007*, House of Commons Library Research Papers: 08/12, 01.02.2008, <http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2008/rp08-012.pdf>, 10.03.2008.

Wybory do Parlamentu Szkockiego w 2003 r. przyniosły SNP bolesną porażkę. Partia otrzymała aż o 5% mniej głosów w okręgach i o 6,6% mniej głosów w regionach co spowodowało, iż w Parlamencie uzyskała

aż 8 mandatów mniej niż w 1999 r. Wciąż jednak SNP zajmowała drugie miejsce pod względem liczebności klubu partyjnego w szkockiej izbie – 27 deputowanych. Poważne zmniejszenie parlamentarnej reprezentacji SNP było wynikiem utraty aż 216 996 głosów w okręgach (zmiana o -35%), choć udział SNP w głosach, które uzyskała w regionach zmniejszył się o około 6%, co stanowiło jednak aż 238 985 głosów, to jednak skutkiem tego była bolesna strata 10 mandatów regionalnych w stosunku do 1999 r.

Największy przegrany wyborów z 2003 r. – Szkocka Partia Nationalistyczna – musiała zastanowić się nad dotychczasową strategią wyborczą i nad dalszym stanowczym forsowaniem idei niepodległości dla Szkocji. Do przyczyn porażki wyborczej w 2003 r. należy zaliczyć kryzys przywództwa w SNP. Ówczesnemu liderowi, John’emu Swinney’owi, mimo licznych zapowiedzi, nie udało się wykorzystać pozycji drugiego ugrupowania w Szkocji po wyborach parlamentarnych do Izby Gmin⁶⁷. W 2001 r. SNP otrzymała 20,1% głosów i uzyskała 5 mandatów w Westminsterze⁶⁸. Zabrakło również atrakcyjnego dla Szkotów programu wyborczego, który skupiałby się poza dążeniem do niepodległości tego regionu, przede wszystkim na sprawach życia codziennego. Po dość sprawnych rządach koalicji laburzystów i liberalnych demokratów, Szkoci przestali interesować się secesją swojej „małej ojczyzny” z Królestwa. Poparcie dla nacjonalistów szkockich spadło zdecydowanie w okręgach o około 5%, w regionach zaś aż o blisko 7%.

Przedwyborcze sondaże przeprowadzone tuż przed trzecimi w historii wyborami do Parlamentu Szkockiego z wiosny 2007 r. wskazywały na przewagę i wygraną Szkockiej Partii Narodowej. Ostatni sondaż przedwyborczy (przeprowadzony 2 maja 2007 r. – dzień przed wyborami) przewidywał, że w okręgach wyborczych SNP otrzyma 34% poparcia, Partia Pracy – 32%, Partia Liberalno-Demokratyczna – 16%, a Konserwatyści – 13%, w regionach zaś na SNP deklarowało oddać swój głos 30% głosujących, 29% zdecydowanych było poprzeć laburzystów i liberalnych demokratów – 16%, konserwatystów zaś 13%⁶⁹.

Wybory te należą do wyjątkowych. Po raz pierwszy w historii SNP zwyciężyła w wyborach, pokonując swojego największego rywala – Partię

⁶⁷ *SNP leader throws down gauntlet*, http://news.bbc.co.uk/vote2001/hi/english/scotland/newsid_1363000/1363888.stm, 10.10.2006.

⁶⁸ Wyniki wyborów parlamentarnych do Izby Gmin w 2001 r. zob. <http://electionresources.org/uk/house.php?election=2001&country=SCT>, 13.08.2001.

⁶⁹ Zob. *Voting intentions 2007*: <http://politics.guardian.co.uk/scotland/scottishelections/0,,2001442,00.html>, 1.05.2007.

Pracy. SNP uzyskała 47 mandatów. Choć jej przewaga nad laburzystami nie była duża – 1 mandat i mimo że nie osiągnęła większości bezwzględnej w Parlamencie Szkockim (65 miejsc ze 129), to jednak było to zwycięstwo na miarę dużego sukcesu. W wyborach z 2007 r. SNP zwiększyła liczbę swoich przedstawicieli zasiadających w Parlamencie w Edynburgu aż o 20 deputowanych.

Tabela 4. Wyniki wyborów do Parlamentu Szkockiego z 3 maja 2007 r.⁷⁰ (ogółem)

Partia	Okręgi	Regiony	Zmiana +/- do 2003 r.	Razem
SNP	21	26	+20	47
Lab	37	9	-4	46
Con	4	13	-1	17
Lib Dem	11	5	-1	16
Greek	0	2	-5	2*

* W tym kandydatka niezależna – Margo MacDonald reprezentująca region Lothians, jako jedyna uzyskała mandat jako kandydatka niezależna z puli regionalnej.

Źródło: Opracowanie własne.

Warto podkreślić, że w liczbach rzeczywistych SNP wyprzedziła laburzystów w okręgach otrzymując – 664 227 głosów, w regionach zaś 633 401 głosów, czyli odpowiednio o 15 853 i aż 37 986 głosów więcej niż Partia Pracy. W okręgach SNP poprawiła swój wynik najwyraźniej, uzyskując o 12 mandatów więcej, zaś w regionach, dzięki AMS – o 8 mandatów więcej, w porównaniu z 2003 r. W porównaniu z poprzednimi wyborami SNP najbardziej poprawiła swój wynik w okręgu Falkirk West⁷¹ – aż o 24,1%, natomiast najmniejszy wzrost poparcia dla niej zanotowano w okręgu Galloway and Upper Nithsdale – jedynie 4,7% głosów.

SNP zdecydowanie zmieniła w 2007 r. swoją taktykę wyborczą, co było źródłem jej sukcesu wyborczego. W centrum kampanii wyborczej SNP znalazły się postulaty m.in. poprawy jakości życia w Szkocji oraz działania służby zdrowia. W swoim manifeście wyborczym z 2007 r. SNP wskazała

⁷⁰ Dane za: E. Tetteh, *Scottish Parliament elections: 3 May 2007*, House of Commons Research Paper, RP 07/46: 31.05.2007, <http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2007/rp07-046.pdf>, 27.06.2007.

⁷¹ W okręgu Falkirk West w 2003 r. w wyborach po raz drugi brał udział kandydat niezależny – Dennis Canavan i wygrał je z wynikiem 55,7% głosów. W roku 2007 Dennis Canavan zrezygnował z walki wyborczej i żaden kandydat niezależny nie ubiegał się już o wybór w tym okręgu, zob. *Canavan will not fight election*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/scotland/tayside_and_central/6289637.stm>.

najważniejsze jej zdaniem cele dla Szkocji. Hasło SNP brzmiało: „Nie mamy wątpliwości, że Szkocja może być bardziej szczęśliwa. Już czas!”⁷². Siedem punktów stało się podstawą programu wyborczego: „zdrowiej, zamożniej, bezpieczniej, łatwiej, sprawiedliwiej, zieleniej, mądrzej”⁷³. Za tymi hasłami kryły się m.in. poprawa jakości szkockiej służby zdrowia, zwiększenie liczby patroli policji na ulicach, obniżenie podatków dla emerytów, wprowadzenie uczciwego systemu podatkowego, ułatwienia dla młodych małżeństw, wprowadzenie darmowej edukacji dla najmłodszych już od 3 lub 4 roku życia, brak zgody na instalację elektrowni atomowej, rozwój źródeł odnawialnych, likwidacja opłat za studia⁷⁴.

Po trzecich wyborach do Parlamentu Szkockiego z 3 maja 2007 r. i zdobyciu po raz pierwszy w historii największej liczby mandatów przez SNP, misję tworzenia nowego rządu powierzono liderowi szkockich nacjonalistów – Aleksowi Salmondowi. Dokonał on znacznych, wręcz rewolucyjnych, zmian w strukturze gabinetu, które spotkały się z silną krytyką szkockich parlamentarzystów. W odróżnieniu od poprzedniego rządu wprowadził stanowiska do tej pory nieznanne w strukturze szkockiej egzekutywy – ministrów gabinetu – *Cabinet Secretaries*. Powołał ich pięciu. W składzie rządu znalazło się jeszcze 10 ministrów (*Ministers*) w randze sekretarzy stanu (de facto wiceministrów) – *Junior Ministers*⁷⁵.

Gabinetowi Aleksa Salmonda zabrakło 18 głosów do osiągnięcia bezwzględnej większości w Parlamencie (65). Poszukiwanie koalicjanta okazało się bardzo trudne. Żadna z partii politycznych, zarówno przed wyborami, jak i po nich, nie zakładała i nie myślała o koalicji ze szkockimi nacjonalistami⁷⁶. Mniejszościowy rząd Aleksa Salmonda uzyskał jednak poparcie wymaganej liczby deputowanych. To pierwszy szkocki jednopartyjny i mniejszościowy gabinet. Rząd SNP wsparło w ramach nieformalnego porozumienia parlamentarnego dwóch deputowanych Szkockiej Partii Zielonych za cenę wpływu na politykę ochrony środowiska

⁷² Na ulicach szkockich miast pojawiły się ciekawe plakaty wyborcze SNP z hasłem „Pozwól Szkocji rozkwitnąć” (na tle szkockiej flagi oraz koloru żółtego, koloru SNP, widać cień lidera SNP, Aleksa Salmonda).

⁷³ *It's time, Manifesto 2007 SNP*, <http://www.psr.keele.ac.uk/area/uk/ass07/man/scot/snp.pdf>, 1.05.2007.

⁷⁴ Tamże, s. 6.

⁷⁵ W nawiązaniu do nomenklatury obowiązującej w rządzie Zjednoczonego Królestwa, czyli ministrów brytyjskich (*Secretaries of State*). W skład rządu Aleksa Salmonda wchodzi 16 ministrów.

⁷⁶ *Salmond sworn in as first minister*, „The Guardian”, 17.05.2001, <http://politics.guardian.co.uk/0,,329868566-107939,00.html>, 18.05.2001.

oraz zaostżenia polityki szkockiego rządu i podjęcia konkretnych kroków w sprawie ograniczenia zanieczyszczeń i zahamowania zmian klimatu⁷⁷.

Najbardziej prawdopodobnym partnerem koalicyjnym wydawała się szkocka Partia Liberalno-Demokratyczna ze swoimi 16 deputowanymi. Liderzy ugrupowania odmówili jednak przystąpienia do negocjacji koalicyjnych, stawiając niemożliwy do zrealizowania dla Aleksa Salmonda warunek wstępny – odstąpienia od starań przeprowadzenia po wyborach referendum w sprawie niepodległości Szkocji⁷⁸. Już w 2006 r., w trakcie bardzo aktywnej kampanii wyborczej SNP, politycy tego ugrupowania wyraźnie podkreślali, że zmiana dotychczasowego statusu Szkocji, a w tym niewykluczone, że secesja i niepodległość, będzie ich głównym celem po wyborach 2007 roku. Kenny McAskill, wiceprzewodniczący klubu parlamentarnego SNP w Parlamencie Szkockim, tak tłumaczył, dlaczego SNP dąży do niepodległości Szkocji: „Teraz nadszedł na to czas [na niepodległość Szkocji – M.K.]. Szkocja i Anglia zjednoczyły się, bo Szkocja potrzebowała brytyjskich kolonii, aby wesprzeć kulejącą gospodarkę. Anglia potrzebowała Szkocji, aby stworzyć imperium kolonialne i konkurować z Francją. Dziś nie musimy już być częścią Wielkiej Brytanii. Możemy zostać dwoma suwerennymi członkami UE. Unia między Anglią i Szkocją jest sztuczna. Jesteśmy odmiennymi narodami o odmiennej kulturze, języku i tożsamości”⁷⁹.

Zgodnie z przedwyborczymi zapowiedziami oraz z programem wyborczym Szkockiej Partii Narodowej, rząd Aleksa Salmonda rozpoczął ogólnoszkocką dyskusję na temat przyszłości Szkocji. Już 14 sierpnia 2007 r. premier zamieścił w Internecie dokument pt. *Choosing Scotland's Future. A National Conversation. Independence and responsibility in the modern world*, w którym wytyczył drogę Szkocji do niepodległości⁸⁰. Secesja znów stała

⁷⁷ Severin Carrell, *Greens offer to be go-between to end Scottish coalition deadlock*, zob. <http://politics.guardian.co.uk/scotland/story/0,,2075318,00.html>, 20.05.2007; *SNP to deliver on slimline cabinet*, „The Guardian” z 13.05.2007, <http://politics.guardian.co.uk/scotland/story/0,,2078612,00.html>, 20.05.2007.

⁷⁸ N. McEwen, *From devolution to independence? Scots elect their first nationalist government*, „Policy Options”, June 2007, http://www.irpp.org/po/po_home.htm, 18.07.2007.

⁷⁹ Wywiad z Kennym McAskillem, *W sercach Szkotów płonie ogień wolności*, „Rzeczpospolita”, 28.11.2006 r. http://www.rzeczpospolita.pl/dodatki/druga_strona_061128/druga_strona_a_5.html, 28.11.2006.

⁸⁰ Zob. <http://www.scotland.gov.uk/Topics/a-national-conversation/White-Paper>, 29.07.2007 oraz <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/194791/0052321.pdf>, 30.08.2007. Premier Szkocji nie mógł narzekać na brak zainteresowania dokumentem. Już pierwszej nocy przeczytało go pięć tysięcy internautów. Prawie połowa z nich skopiowała go sobie na dysk, a blogi i fora internetowe rozpisywały się o zaproponowanych przez Salmonda

się tematem numer jeden w Szkocji, a zwłaszcza propozycja przeprowadzenia referendum niepodległościowego już w 2010 roku⁸¹. Salmond nakreślił trzy możliwości dalszego rozwoju Szkocji: 1) Szkocja utrzymuje obecny status, 2) Szkocja zwiększa, pogłębia i rozszerza swoją autonomię lub 3) zrywa unię i występuje ze Zjednoczonego Królestwa. On sam, jako szef SNP, poparł wariant trzeci. We wstępie do dokumentu wzywa swoich szkockich rodaków: „Wierzę, że teraz jest czas dla nas, ludu Szkocji, by zastanowić się i wybrać naszą przyszłość w nowoczesnym świecie. Jako suwerenni ludzie, mieszkańcy Szkocji – i każdy z osobna – mamy prawo, by decydować o tym, jak chcemy być rządzeni”⁸². Jego apel okazał się iskrą, która ponownie rozpałała dyskusję o oddzieleniu się od Wielkiej Brytanii⁸³. Rząd szkocki był zdania, że wynik ostatnich wyborów w Szkocji dowodzi, iż Szkoci chcą zrobić krok do przodu w procesie zmian ustrojowych w Szkocji. Zdaniem Salmonda „niepodległość to stan umysłu, a duża liczba Szkotów już go osiągnęła”⁸⁴.

Już na początku września 2007 r. w Edynburgu SNP przedstawiła program rządów swojego gabinetu mniejszościowego. Premier Alex Salmond w trakcie dorocznej konwencji partyjnej, która odbyła się 4 września 2007 r., zaproponował 11 zmian w prawie. Wśród nich najważniejsze to: pozyskanie większych funduszy budżetowych z Londynu; likwidacja opłat dla absolwentów, zniesienie opłat za przejazdy mostami nad rzekami Forth i Tay; poprawa funkcjonowania służby zdrowia przez m.in. zwiększenie znaczenia regionalnych władz *National Health Service*

rozwiązaniach, a o pomysłach lidera Szkockiej Partii Narodowej pisały wszystkie gazety w Szkocji.

⁸¹ Peter Hennessy, *From Devolution to Independence? Scots elect Their First Nationalist Government*, „Policy Options”, June 2007 r., s. 57–61, http://www.irpp.org/po/po_home.htm, 18.07.2007; *Szkocja wkrótce uzyska niepodległość?*, <http://wiadomości.onet.pl/1589110,12,1,0,120,686,item,html>, 15.07.2007, ‘Hands off’ warning to SNP on oil, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/Scotland/6977378.stm, 15.07.2007.

⁸² Ze wstępu Aleksa Salmonda do *Choosing Scotland's Future. A National Conversation. Independence and responsibility in the modern world*, s. V. Zob. <http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/194791/0052321.pdf>, 30.08.2007. Wielokrotnie na spotkaniach z wyborcami Salmond wzywał „Zastanówmy się, jakim krajem jesteśmy, a o jakiej przyszłości dla Szkocji marzymy”.

⁸³ Jeden z czołowych polityków SNP, John MacInnes uważa, że Szkoci są „takim samym narodem jak wszystkie inne w Europie. A narody powinny móc same o sobie stanowić. Tylko wtedy są efektywne i mogą się rozwijać”. Por. J. Woźniczko-Czczott, *Wyjście po szkocku*, „Przekrój” 2007, nr 35.

⁸⁴ „That independence is a state of mind and a large number of Scots are there already”, Cyt. za *‘Cool Caledonia’ sells Scotland short*, „The Daily Telegraph”, 30.11.2007, <http://blogs.telegraph.co.uk/politics/threelinewhip/nov07/sellingscotlandshort.htm>, 30.11.2007.

(NHS)⁸⁵. Opozycja zarzuciła premierowi, że wśród nich nie znalazło się wiele kosztownych propozycji przedwyborczych, a zapowiedziane na konwencji zmiany nie rozwiązują problemów społeczeństwa.

Tuż po powołaniu rządu mniejszościowego SNP polityczni komentatorzy w Szkocji wieścili szybki koniec tego gabinetu. Przewidywano kryzys i utratę władzy na rzecz opozycji. Na razie to się jednak nie stało. Co więcej, Alex Salmond zmienił język debaty publicznej na tyle, że laburzyści musieli dostosować się do nowej retoryki przywódcy SNP. Po trzech miesiącach urzędowania jego notowania były wysokie jak nigdy dotąd, a setki ludzi w Szkocji mówiły już o zbliżającym się referendum jak o czymś oczywistym⁸⁶. 15 sierpnia 2007 r. ze stanowiska szefa Szkockiej Partii Pracy zrezygnował Jack McConnell, który przed wyborami przekonywał, iż rewizja dewolucji Szkocji nie jest potrzebna. Zastąpiła go bardziej otwarta na reformy, ale niechętna dążeniom niepodległościowym, Wendy Alexander. To znamienne, iż w Szkockiej Partii Pracy wraz ze zmianą jej przewodniczącego, akcent w dyskusji przesunął się z pytania: „Czy dać parlamentowi więcej władzy?” w stronę pytania: „Jaką władzę mu dać?”.

Alex Salmond, odkąd tylko został szefem szkockiego gabinetu, stosuje politykę faktów dokonanych. Już w połowie września 2007 r., bez porozumienia z Londynem, powołał do życia *Scottish Broadcasting Commission* (odpowiednik polskiej Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji). W jej skład weszli parlamentarzyści, aktorzy, reżyserzy, dramatopisarze – wszyscy na zasadach wolontariatu. Wspólnie mają zastanawiać się nad przyszłością szkockiego radia i telewizji, mimo że według ustaleń z 1998 r. powinien robić to Londyn. We wrześniu 2007 r. dokonano również zmiany języka polityki w Szkocji, którym nowe władze opisują rzeczywistość polityczną. Szkocka egzekutywa stała się w ustach Salmonda „szkockim rządem”, departament finansów – „ministerstwem skarbu”. Wszystko po to, by pokazać, że Edynburg jest równy Londynowi. W wyniku tego doszło również do zmiany *loga* szkockiej egzekutywy na logo szkockiego rządu z flagą z białym krzyżem św. Andrzeja na niebieskim tle⁸⁷. Wywołało to oburzenie i zdecydowany sprzeciw partii opozycyjnych⁸⁸, ale i przede

⁸⁵ Program rządu Aleksa Salmonda zaprezentowany we wrześniu 2007 r.

⁸⁶ Na stronach SNP można podpisać przygotowaną przez partię petycję do rządu brytyjskiego, a popierającą wniosek o przeprowadzenie referendum w sprawie niepodległości Szkocji. Zob. <http://www.snp.org/campaigns/letsotlanddecide>, 30.08.2007.

⁸⁷ *Scottish Executive renames itself*, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/scotland/6974798.stm. Zmiana ta kosztowała rząd szkocki 100 tys. funtów.

⁸⁸ N. Britten, *Fury at bid to rename Scottish Executive*, <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1314138/Fury-at-bid-to-rename-Scottish-Executive.html>, 10.01.2008.

wszystkim premiera Gordona Browna, który zapowiedział, że będzie tytułował rząd szkocki „egzekutywą szkocką”⁸⁹. Zgodnie bowiem z *Scotland Act 1998*, ani szkocka egzekutywa ani Parlament Szkocki nie mają prawa dokonywać zmian w nazewnictwie organów szkockich.

Premier Salmond wkroczył też na teren polityki międzynarodowej. Na razie są to raczej symboliczne gesty, np. pierwszej wizyty po swoim zaprzysiężeniu Alex Salmond nie złożył w Londynie, tylko w Brukseli. Dwa razy zdążył też już odwiedzić Belfast, w którym lobbował na rzecz powstania Osi Celtyckiej, czyli sojuszu Szkocji, Walii i Irlandii Północnej. Razem miałyby starać się o większą niezależność⁹⁰.

Rychły koniec 300-letniej unii nie jest tak nierealny, jak jeszcze dziesięć lat temu. Opinię o tym, że niepodległość jest nieunikniona, podziela według sondażu gazety „Sunday Times” z 2007 r., aż 60% Szkotów⁹¹. Jeśli perspektywy rozwoju rzeczywiście będą tak obiecujące, jak kreślą je szkoccy ekonomiści, trudno się dziwić. Tych opinii nie podziela jednak David McCrone, którego badania pokazują, że tylko 30% zwolenników SNP chce niepodległości Szkocji, a spośród zwolenników niepodległości jedynie 24% deklaroowało, że głosowało na SNP⁹². Potwierdza to również przeprowadzane co dziesięć lat badanie *The Scottish Social Attitudes Survey*, z którego wynika, że po 10 latach od referendum dewolucyjnego poparcie dla niepodległości Szkocji w 2007 r. spadło do najniższego, jak do tej pory poziomu. Spośród Szkotów, pytanych o sprawę w 2007 r., tylko 23% było za. W latach 2004–2006 poparcie dla niepodległości Szkocji było zdecydowanie wyższe i wahało się między 30 a 35%⁹³.

Ciekawe wyniki niosą ze sobą badania przeprowadzone przez *Scottish Centre for Social Research* w okresie od maja do sierpnia 2007 r., czyli już

⁸⁹ A. Macleod, M. Linklater, *You're no government, says Brown as Salmond renames the Executive*, <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/politics/article2402788.ece>, 10.01.2009.

⁹⁰ W lutym 2008 r. w ramach rewizyty w Szkocji pojawili się premier Irlandii Północnej Ianem Paisley oraz wicepremier Martin McGuinness. Zapowiedzieli wznowienie połączeń promowych między szkockim Campbeltown a północnoirlandzkim Ballycastle. Zob. *Governments strike working deal*, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/scotland/7254023.stm, 10.02.2008.

⁹¹ *Why Salmond looks to Dewar's legacy*, „The Sunday Times”, 17.09.2007. Wielu Szkotów twierdzi, że większości Anglików nie zależy dziś na utrzymaniu unii.

⁹² Profesor David McCrone z Uniwersytetu w Edynburgu od lat bada szkockie zachowania polityczne oraz proces dewolucji. Dane za A. Sulewska-Toczyska, *Czy Szkocja może stać się niepodległą? Dziś wybory*, <http://serwis.gazeta.pl/swiat/2029020,34265,4104403.html>, 10.08.2009.

⁹³ Dane za: *Support for independence falls to ten year low*, „The Herald Tribune”, 31.10.2007, <http://www.theherald.co.uk/news/news/display.var.1797743.0.0.php>, 11.11.2007.

po wyborach w 2007 r. Ukazują one szerszy obraz nastrojów w powyborczej Szkocji. Według nich aż 44% badanych poparło pierwsze kroki nowego premiera Salmonda. To o 9% więcej niż jeszcze rok wcześniej. W tym samym okresie powyborczym rząd premiera Jacka McDonnella popierało od 20 do 27% Szkotów⁹⁴.

Szkoci poparli zatem program ewolucyjnego doprowadzenia do niepodległości Szkocji. Jednak nie dowodzi to powszechnego entuzjazmu dla tak radykalnego programu uniezależnienia się tej części Królestwa od reszty kraju. Zdaniem Johna Curtice'a odpowiedź na pytanie, dlaczego tak się dzieje, dały wybory w 2007 r. W wyborach tych, jak w żadnych innych dotąd, Szkoci zwracali większą uwagę na to, co ich politycy chcą zrobić konkretnie dla Szkocji i stąd tak wysokie poparcie dla SNP. Curtice twierdzi, że wygrana nacjonalistów „była raczej poparciem udzielonym tej, a nie innej partii politycznej, niż samemu projektowi niepodległości, który głosiła. SNP ma popularnego lidera i sprawiało wrażenie, że stawia na pierwszym miejscu Szkocję, niż współpracę z Londynem”⁹⁵. Alex Salmond wykorzystał w kampanii wyborczej SNP trochę zapomniany już projekt Tony'ego Blaira, *Cool Britannia*⁹⁶. Jednak podkreślał, że projekt zmiany wizerunku Szkocji jest oparty na realnie istniejącej świadomości tożsamości narodowej, w przeciwieństwie do brytyjskiej, której zdaniem Salmonda nie ma⁹⁷. Strategia ta odniosła pozytywny skutek.

Nadzieje, które wiązano z powstaniem Parlamentu Szkockiego na to, iż będzie pierwszym krokiem do odłączenia się od Zjednoczonego Królestwa, były najwyższe w 1997 r., czyli w czasie referendum, podobnie jak nastroje separatystyczne. Wyniki badania tłumaczą, dlaczego Szkoci poparli laburzystowskie reformy ustrojowe. Dopiero z czasem Szkoci zmienili zdanie i zaakceptowali *status quo* wprowadzony reformą dewolucyjną z 1998 r. Odsetek respondentów wyrażających opinię, że powstanie Parlamentu w tej części Królestwa nic nie zmieni, w okresie ostatnich trzech lat ogromnie wzrósł. Coraz mniej osób – aż o 15% w 2001 r.

⁹⁴ Tamże.

⁹⁵ Tamże. John Curtice: „SNP's victory in May was a success for the party rather than the cause of independence that it espouses. It had a popular leader and tapped a feeling that Holyrood should put Scotland, rather than partnership with London, first”.

⁹⁶ Były premier Tony Blair chciał zmienić wizerunek Wielkiej Brytanii (*the rebranding of Britain*) i wypromować ją jako kraj ludzi młodych, zgodnej wielokulturowości, kraj sukcesu, energii i potencjału rozwojowego.

⁹⁷ W trakcie kampanii pojawiły się plakaty wyborcze z wizerunkiem dzieci, młodzieży, ludzi starszych, o różnym kolorze skóry, niosących flagę Szkocji z krzyżem św. Andrzeja. Zob. *Scotland awakes*, „The Guardian”, 30.11.2007.

– sądziło, że powstanie oddzielnego Parlamentu doprowadzi do odłączenia się Szkocji od Królestwa.

Tabela 5. Istnienie Parlamentu Szkockiego a niepodległość Szkocji w latach 1997–2000

Która z poniżej podanych odpowiedzi jest Ci bliższa? „Parlament Szkocki doprowadzi do:”	1997 w (%)	1999 w (%)	2000 w (%)
Odlączenia od Zjednoczonego Królestwa	42	37	27
Dalszego pozostania w Zjednoczonym Królestwie	32	30	25
Nic nie zmieni	19	27	43

Źródło: Scottish Election Surveys of 1997; Scottish Social Attitudes Surveys of 1999 and 2000, za D. McCrone, *Understanding the Nation: The Scottish Question*, [w:] M. Seymour (ed.), *Fate of the Nation-State*, PQ CAN, McGill-Queen's University Press, Montreal 2004, s. 227.

A jeśli Szkocja ma być niepodległa, to w ramach Unii Europejskiej czy poza nią? Bardzo ciekawe wyniki przynoszą badania przedstawione przez Davida McCrone'a⁹⁸. Wskazują one na ewolucję poparcia dla reformy dewolucyjnej i pogłębienia jej zakresu. Jak wynika z badań, zdania Szkotów są jednak podzielone. Ilustruje je tabela. Największe poparcie niepodległości w Szkocji odnotowano w czasie referendum w 1997 r. Aż 37% badanych poparło niezależność Szkocji. Z biegiem czasu poparcie to znacznie spadło i w 2001 r. jedynie 27% badanych opowiadało się za niezależnością Szkocji (w UE lub poza UE). Wzrósł natomiast odsetek zwolenników poszerzenia uprawnień Parlamentu Szkockiego – aż do 54%.

Wydaje się, że wraz z ogłoszeniem secesji ze Zjednoczonego Królestwa Szkocja naturalnie przestałaby być członkiem Unii Europejskiej. Niepodległość Szkocji rodzi więc poważny problem prawnomiędzynarodowy. I nie wystarczy tu poparcie większości Szkotów za pozostaniem w granicach UE. Sprawa staje się bardziej złożona. Szkocja jako niepodległe państwo musiałaby zgodnie z zasadami UE ubiegać o członkostwo w Unii. Jak wskazuje Jo Eric Murkens, by stać się członkiem UE, Szkocja musiałaby spełnić kryteria akcesyjne i poddać się skomplikowanej procedurze akcesyjnej przewidzianej dla państw europejskich, zgodnie z art. 49 Traktatu UE⁹⁹. Można sądzić, że nie byłoby raczej podstaw do

⁹⁸ D. McCrone, *Understanding the Nation: The Scottish Question*, [w:] M. Seymour (ed.), *Fate of the Nation-State*, Montreal 2004, s. 227.

⁹⁹ J.E. Murkens, *Accession to the European Union*, [w:] J.E. Murkens, P. Jones, M. Keating, *Scottish Independence. A Practical Guide*, Edinburgh 2002, s. 141 i n.

odrzućcenia szkockiego wniosku o akcesję. Nie można dziś jednak przewidzieć, jak zachowałby się rząd Zjednoczonego Królestwa w Radzie UE. Nie można wykluczyć, że przedstawiciel Królestwa zastosowałby choćby groźbę weta wobec szkockiego wniosku akcesyjnego¹⁰⁰. SNP zakłada, że Szkocja łatwo znajdzie miejsce w UE. Szkocki dziennik „The Scotsman” nie jest już tego taki pewny. „SNP będzie musiała przekonać każdy kraj członkowski. Tylko jedno weto ze strony rozgoryczonej Anglii lub podejrzliwej Hiszpanii obawiającej się, że powstanie precedens, który spodoba się Katalonii, i szanse Szkocji [na członkostwo w UE – M.K.] legną w gruzach”. To niejedyny głos w tej sprawie. Tuż przed wyborami w 2007 r., wobec przewidywanej wygranej SNP, dziennik „Daily Telegraph” apelował, by nie pozwolić na rozpad Zjednoczonego Królestwa¹⁰¹.

Tabela 6. Ewolucja poparcia dla różnych opcji reformy ustrojowej (dewolucyjnej) w Szkocji w latach 1979–2001

Opcja reformy ustrojowej	1979	1992	1997 wybory	1997 referendum	1999	2000	2001
Niepodległość w poza UE	7	6	8	9	10	11	9
Niepodległość w ramach UE	-	17	18	28	18	19	18
Silny parlament szkocki	26	50	42	32	50	47	54
Słaby parlament szkocki	28	-	9	9	9	8	6
Zgromadzenie nie pochodzące z wyboru	26	24	17	17	10	12	9
Liczba badanych (N)	729	957	882	676	1482	1663	1605

Źródło: Scottish Election Surveys of 1979, 1992 and 1997; Scottish Referendum Survey of 1997; Scottish Social Attitudes Surveys of 1999 and 2000 and 2001.

W przypadku Szkocji pomocny może być *casus* Grenlandii, która w 1973 r. jako część Danii została członkiem Wspólnot Europejskich. Jednak po wprowadzeniu autonomii (*home rule*) w 1979 r. Grenlandia w referendum zdecydowała, że chce wystąpić ze Wspólnot. W 1985 r. rząd duński rozpoczął negocjacje w sprawie zmiany zakresu terytorialnego traktatów ustanawiających Wspólnoty Europejskie w celu wyłączenia terytorium Grenlandii. Przypadek ten został rozstrzygnięty zgodnie z zasadą

¹⁰⁰ M. Happold, *Independence: in or out of Europe? An independent Scotland and the European Union*, „International & Comparative Law Quarterly” 2000, vol. 49, s. 33 i n.

¹⁰¹ Zob. D. Hannan, *The Scottish referendum is needed*, „The Daily Telegraph”, <http://blogs.telegraph.co.uk/politics/danielhannan/august07/snp.htm>, 15.10.2007, zob. też *Szkoci myślą o niepodległości. Anglicy nie płaczą*, „Gazeta Wyborcza”, 16.01.2007.

„ruchomych granic traktatowych” (*moving treaty boundaries*), którą zastosowano w przypadku odwrotnym – „rozszerzających się” granic państwa – w stosunku do jednoczących się w październiku 1990 r. Niemiec¹⁰². Należy zatem z dystansem traktować hasło SNP „Niepodległość w Europie” (*„Independence in Europe”*).

„Gdy odłączymy się od Zjednoczonego Królestwa, staniemy się biedniejsi” – taką obawę wyraziło 35% Szkotów pytanym we wrześniu 2007 r. przez ośrodek badania opinii publicznej YouGov na zlecenie „The Sunday Times”¹⁰³. Poprawy jakości życia spodziewa się zaledwie 15% ankietowanych. Reszta nie jest już skora do rezygnacji z ekonomicznego wsparcia Londynu. Nadzieją Szkotów jest oczywiście ropa. SNP od lat 70. utrzymuje, że ponad 90% dochodów z wydobycia ropy i gazu (czyli ok. 10 mld funtów rocznie) należy się Szkotom¹⁰⁴. „To nasza ropa!”, podkreślają politycy SNP wskazując, że w ostatnich 30 latach Wielka Brytania zarobiła na eksploatacji szkockich złóż 217 mld funtów. Pomijają jednak ważny fakt, że według ekspertów połowa szkockich zasobów jest już wyczerpana, a wydobycie z każdym rokiem maleje średnio o 10%. Jednak rząd Zjednoczonego Królestwa zapowiedział już na początku września 2007 r., że nie planuje przekazania Szkocji w drodze dewolucji kontroli nad złożami ropy i gazu z Morza Północnego¹⁰⁵.

¹⁰² Landy wschodnie dotychczasowej Niemieckiej Republiki Demokratycznej wraz z Berlinem zostały niejako „wchłonięte” przez Republikę Feralną Niemiec, co sprawiło, że *de facto* obowiązywanie traktatów i prawa Wspólnot Europejskich zostało rozciągnięte na terytorium pozostającym dotąd poza granicami państwa zachodnioniemieckiego. Zob. F. Harhoff, *Greenland’s withdrawal from the European Communities*, „C.M.L.Rev.” 1983, nr 13(20) oraz F. Weiss, *Greenland’s withdrawal from the European Communities*, „European Law Review” 1985, nr 10(173); S. Schieren, *Independence in Europe: Scotland’s Choice?*, „Scottish Affairs” 2000, nr 31, s. 119; F. Happold, *Independence: in or out of Europe? An independent Scotland and the European Union*, „International and Comparative Law Quarterly”, January 2000, s. 32 i n.

¹⁰³ *Why Salmond looks to Dewar’s legacy*, „The Sunday Times”, 17.09.2007, http://www.timesonline.co.uk/tol/newspapers/sunday_times/scotland/article639988, 18.09.2007.

¹⁰⁴ 90% brytyjskich przychodów z ropy Morza Północnego pochodzi ze szkockiej części szelfu kontynentalnego.

¹⁰⁵ Minister w *Scottish Office* David Cairns, stwierdził, że „Morze Północne jest źródłem surowców Zjednoczonego Królestwa i rząd Królestwa nie zamierza przekazywać władzy nad ropą i gazem Holyrood, poza tym istnieje niezmiernie wiele mocnych i rozsądnych powodów, by zablokować przekazanie takiej kontroli” (*„North Sea oil is a UK resource and the UK Government has no intention of devolving oil and gas powers to Holyrood and there is a vast array of sound reasons” to block any bit of transfer control*”), zob. *‘Hands off’ warning to SNP on oil*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/Scotland/6977378.stm>.

W kwestii racjonalności niepodległości Szkocji ekonomiści są podzieleni. Niektórzy przekonują, że niepodległość Szkocji ma jednak sens. Jak twierdzi Madsen Prie, prezes Instytutu im. Adama Smitha, wszystko zależy od tego, co zrobią jej władze. Jeśli Alex Salmond obniży w najbliższej przyszłości podatki, postawi na gospodarkę wolnorynkową i otworzy kraj na wykwalifikowanych imigrantów, to poprawa jakości życia będzie ogromna, niezależnie od dochodów z wydobycia i sprzedaży ropy. Strategia taka byłaby szansą dla małego, homogenicznego kraju, takiego jak Szkocja¹⁰⁶. Brytyjski Instytut im. Adama Smitha przeprowadził we wrześniu 2007 r. analizę szkockich perspektyw ekonomicznych. Jej wyniki są dla Szkotów bardzo pozytywne: w ciągu 10 lat PKB wzrośnie o dwie trzecie (Wielkiej Brytanii zaledwie o jedną czwartą), a średnie dochody roczne w przeliczeniu na osobę zwiększą się z 18 do 30 tys. funtów (w Wielkiej Brytanii – tylko do 24 tys.). Szkocja, obok Irlandii, stałaby się drugim tygrysem gospodarczym Unii Europejskiej¹⁰⁷. Wielu Szkotów uważa jednak, że niepodległość kraju to jedynie kwestia kilku lat.

Zanim jeszcze Szkocja zacznie myśleć o niepodległości, elity rządzące tą częścią Wielkiej Brytanii powinny pomyśleć o racjonalnej redystrybucji wciąż wzrastających wydatków budżetowych¹⁰⁸. Kiedy wprowadzano w życie reformę rewolucyjną, w latach 1999–2000, roczny budżet rządu szkockiego wynosił nieco ponad 16 mld funtów. Suma ta wzrosła w latach 2004–2005 do 27,4 mld funtów, by dziś oscylować wokół 29 mld funtów¹⁰⁹. Oznacza to, że Szkocja zwiększyła w 2004 i 2005 r. swoje wydatki aż o 40% w stosunku do roku 1999. Szkocja otrzymuje z budżetu Królestwa stałą kwotę 10% wszystkich wydatków publicznych państwa dzięki tzw. formule Barnetta (*Barnett formula*). W 2006 r. suma wydatków publicznych na jednego Szkota była o ponad 1500 funtów wyższa niż przypadająca na Anglika¹¹⁰. Dochody Szkocji są regularnie niższe niż jej wydatki (w 2005 roku deficyt wyniósł 10 mld funtów), a wielu ekonomistów twierdzi, że bez wsparcia Londynu Szkocja zbankrutuje. Nacjonaliści kwestionują te dane i twierdzą, że gdyby Londyn nie odebrał Szkotom

¹⁰⁶ Podobną drogą poszły przecież Irlandia i Estonia, których gospodarki dziś rozwijają się świetnie.

¹⁰⁷ Zob. Raport Gabriela Steina, *Independent Scotland: The Road to Riches*, http://www.adamsmith.org/images/uploads/publications/Independent_Scotland_Riches.pdf.

¹⁰⁸ Zob. D. MacKay, D. Bell D, *The Political Economy of Devolution*, Policy Institute, 13 Sept. 2006, tekst dostępny na stronach internetowych: <http://policyinstitute.info/resource/2007/10/bellmackaysep06.pdf>, 30.09.2006.

¹⁰⁹ Tamże, s. 5.

¹¹⁰ *Wichry niepodległości*, „Newsweek”, 15.04.2007 r.

dochodów ze sprzedaży ropy naftowej, Edynburg miałby nadwyżkę budżetową w wysokości 560 funtów na głowę mieszkańca¹¹¹.

Wzrost wydatków nie jest spowodowany jedynie kosztami wprowadzenia w życie reformy dewolucyjnej, ale ogólną tendencją w gospodarce ostatnich lat. Jednak wyraźna różnica proporcji wydatków Szkocji jest widoczna w stosunku chociażby do wydatków całego Zjednoczonego Królestwa czy Republiki Irlandii (które znacznie przewyższa)¹¹².

Alex Salmond nie ma jednak wątpliwości co do sukcesu gospodarczego przyszłej niepodległej Szkocji. Jednym z głównych źródeł dochodu przyszłego państwa miałyby być zyski z eksploatacji złóż naftowych na Morzu Północnym. W 2007 r. sytuacja na światowym rynku ekonomicznym zasadniczo się zmieniła. Ceny ropy, która jest wydobywana z dna morskiego na wodach terytorialnych Szkocji, były wyjątkowo wysokie. Koniunktura może się jednak szybko skończyć. Ponadto część analityków zwraca uwagę na to, że złoża się wyczerpują. Jest to jednak argument, który nacjonaliści mogą wykorzystać na swoją korzyść: skoro ropa się kończy, to trzeba jak najszybciej przejąć to, co jeszcze pozostało. Kreśląc obiecującą przyszłość niepodległej Szkocji, Salmond podaje przykłady małych krajów, które jako niezależne mogą się pochwalić dobrymi wskaźnikami ekonomicznymi. Zdaniem Salmonda, Szkocja jest otoczona grupą małych niezależnych państw. Wokół niej rozwija się coś na kształt osi bogactwa. Grupa małych krajów obejmuje: Irlandię, Norwegię czy Islandię, które odzyskały niepodległość w ciągu ostatnich 100 lat i wszystkie odniosły sukces gospodarczy, chociaż żadne z nich nie ma takich bogactw naturalnych czy tradycji rozwoju jak Szkocja.

Podsumowanie

Reasumując, wydaje się, że rola Szkockiej Partii Narodowej w historii współczesnej Szkocji jest nie do przecenienia, a przypadek tej partii regionalnej zasługuje na szczególną uwagę. Dewolucja Szkocji i utwo-

¹¹¹ To, o czym nie mówi SNP promując ideę niezależności Szkocji, podkreśliła była laburzystowska minister ds. parlamentu w rządzie szkockim, Margaret Curran. Jej zdaniem „jest oczywiste, że w niepodległej Szkocji albo wzrosną podatki, albo spadnie poziom wydatków publicznych. (...) Jeśli Szkoci policzą pieniądze, zrozumieją, że niepodległość nie leży w ich interesie”. Cyt. za D. Rosiak, *Apetyt na niepodległość*, „Rzeczpospolita”, 28–29.04.2007.

¹¹² Za D. MacKay, D. Bell D, *The Political Economy of Devolution...*, s. 16 oraz Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL, 15.12.2007.

rzenie Parlamentu Szkockiego zasadniczo zmieniły jej pozycję w Zjednoczonym Królestwie. Prawo Szkotów do samostanowienia w wyznaczonym zakresie jest dziś w znacznej mierze uznawane. Parlament Szkocki stał się zasadniczym i realnym centrum polityki szkockiej, władnym prowadzić tylko szkocką politykę w wielu istotnych kwestiach dla tej części Wielkiej Brytanii. Istniejąca od siedemdziesięciu pięciu lat na brytyjskiej scenie politycznej partia szkocka trwale zapisała się w krajobrazie Wysp Brytyjskich i dziś niepodzielnie rządzi północną częścią państwa brytyjskiego. Dziś trudno byłoby bez niej wyobrazić sobie scenę partyjną w Szkocji.

Należy podkreślić, że od czasu wprowadzenia dewolucji SNP wyrosła na drugą po laburzystach siłę partyjną w Szkocji. Do wzrostu jej poparcia przyczynił się nie tylko kompensacyjny system wyborczy *Additional Member System* (AMS), dający SNP proporcjonalną reprezentację w szkockiej izbie parlamentarnej, ale również zmodyfikowany program polityczny skierowany do wyborców w Szkocji. Program SNP koncentruje się na sprawach lokalnych, nie roszcząc sobie pretensji do polityki centralnej. Analiza wyników wyborczych do Parlamentu Szkockiego wskazuje na to, iż stawianie w centrum spraw lokalnych podoba się Szkotom.

Dowodem akceptacji dla rozwiązań popieranym przez SNP, a wprowadzanych w drodze dewolucji w Szkocji, były również wyniki drugich wyborów do Parlamentu Szkockiego, które odbyły się 1 maja 2003 r. Spadek poparcia dla SNP sugerował, że idea całkowitego uniezależnienia się Szkocji – jej niepodległości – nie znalazła jeszcze wtedy wystarczającego poparcia. Wśród priorytetów polityki Szkocji, które w 2003 r. wskazywali Szkoci, organizacja referendum niepodległościowego znalazła się dopiero na piętnastym miejscu¹¹³. W roku 2007 r. SNP wybrała już inną strategię kampanii. Porzuciła hasła dążenia do natychmiastowej niepodległości Szkocji w zamian za obietnicę przeprowadzenia ogólnoszkockiej dyskusji, a dopiero później referendum, w sprawie przyszłości tego regionu, nie wcześniej jednak niż w 2010 r. – i odniosła sukces¹¹⁴.

¹¹³ Ważniejsze okazały się m.in. wprowadzenie większej liczby policyjnych patroli na ulicach, podwyżki płac dla pielęgniarzek, wprowadzenie ułatwień i zachęt dla otwierających nowe firmy oraz wprowadzenie darmowych posiłków dla dzieci w szkołach. *Scottish Voter's Priorities 2003*, BBC Scotland Poll, za: J. Mitchell, *Scotland: Expectations, Policy Types and Devolution*, [w:] A. Trench (ed.), *Has Devolution Make a Difference?...*, s. 26.

¹¹⁴ Wzrost poparcia dla nacjonalistów szkockich spowodowany był też odwróceniem się wielu wyborców w Szkocji od Partii Pracy, z uwagi na pozostającego wciąż u władzy wówczas, premiera Tony'ego Blaira oraz 'zmęczenie' rządami tej partii. Wielu Szkotów było nawet przeciwnych dążeniu do uzyskania niepodległości, ale zapowiadało, że odda swój głos w wyborach do Parlamentu Szkockiego na SNP. L. Gray, *Two referendums*

To, czy szkockiemu premierowi z SNP uda się doprowadzić do niepodległości Szkocji, pokażą najbliższe lata. To właśnie w trakcie trzeciej kadencji Parlamentu Szkockiego ma zapaść decyzja w sprawie przyszłości ustrojowej i ewentualnej niepodległości Szkocji. Już dziś, w 2009 r., słyhać głos byłego szkockiego premiera – pierwszego ministra Henry McLeisha¹¹⁵, który mówi o „sejsmicznej zmianie”, która dokonała się w Szkocji po wyborach z 2007 r., a „której zdają się nie rozumieć politycy brytyjscy”. Oni już dziś powinni się przygotować na to, że drogi Szkocji i Zjednoczonego Królestwa rozejdą się¹¹⁶. Odpowiada to diagnozie postawionej przez Zygmunta Bauman, według którego „(...) naród bez państwa stawał się dziwołagiem, który mógł wybierać między dobrowolnym zniknięciem i eksterminacją; państwo bez narodu lub z więcej niż jednym narodem zmieniało się w relikw minionego czasu lub hybrydę stojącą przed dylematem: unowocześnić się lub zniknąć. Zza nowej normalności wyłania się sensotwórcza zasada terytorialności każdej władzy dążącej do suwerenności”¹¹⁷.

STRESZCZENIE

Przedmiotem artykułu jest przypadek Szkockiej Partii Narodowej jako partii regionalnej, która stawia sobie za cel uniezależnienie części terytorium państwa od władz centralnych. W artykule autorka zanalizowała genezę, charakter i specyfikę tego ugrupowania politycznego, rolę jaką odegrało w procesie dewolucji oraz ewolucję tej partii politycznej. Rok 1999 r. był przełomowy dla Zjednoczonego Królestwa, jak i dla Szkocji. Ale dopiero rok 2007 przyniósł SNP zwycięstwo. Po raz pierwszy ugrupowanie to wygrało wybory do Parlamentu Szkockiego i przejęło władzę w Szkocji tworząc pierwszy w historii mniejszościowy rząd Szkockiej Partii Narodowej. W artykule zanalizowano, co wpłynęło na zmianę stosunku Szkotów do SNP i wzrost popularności tej partii politycznej w roku 2007, jak i przed rokiem 1974? Jak zmieniała się SNP z biegiem lat? Jak wygląda jej struktura organizacyjna? Jaką funkcję pełni lider tej partii? W końcu, czy SNP może doprowadzić do uniezależnienia się Szkocji od Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej?

of independence?, „The Scotsman”, 26.March 2007. <<http://news.scotsman.com/index.cfm?id=465522007>>; Por. K. Baldwin, *Nationalists set to gain control in Scotland*, <<http://www.theglobemail.com/servlet/story/RTGAM.200070425.wscotvote0425/EmailBNStory/International>>.

¹¹⁵ Szef szkockiego gabinetu z ramienia Partii Pracy w latach 2000–2001.

¹¹⁶ H. McLeish, T. Brown, *Scotland: The Road Divides. New Politics, New Union*, Edinburgh 2007.

¹¹⁷ Z. Bauman, *Razem osobno...*, s. 267.

Małgorzata Kaczorowska

THE SCOTTISH NATIONAL PARTY – A CASE STUDY OF THE REGIONAL PARTY

The subject article is a case of the Scottish National Party. This is one of a number of regional party in Europe, which aims at the independence of the central authorities. The author analyze the origin and the nature and specificity of the political grouping, the role played in the process of devolution and the evolution of the political party. The year 1999 was a breakthrough for the United Kingdom, and for Scotland. But until the year 2007 brought SNP victory. For the first time the group won elections to the Scottish Parliament and took over power in Scotland, forming the first minority government of the history of the Scottish National Party. This article analyzes what affected the change of Scots and the SNP to increase the popularity of a political party in 2007, and before the year 1974? How has the SNP changed over the years? What is its organizational structure? What is the function of the full party leader? Finally, may the SNP lead to the independence of Scotland from the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland?